

ԿՈՂԵՐԻՆԱԴԱՐԱՆԻ ԿՈՂԵՐԻՆԱԴԱՐԱՆԻ ԴՐՈՒՄԸ

№ 9

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

1890

Շարունակում է «Աղբիւրի» և «Տարազի» ներկայ 1890 թիւ բաժանորդագրութիւնը: «Աղբիւրի» բաժանորդագրութիւնը որեւիցէ ընդամենը 3—28 Կ, Լ, իսկ «Տարազի» 3 Կ, առանձին 50 Կ, խմբագրութեան գրասենեակը գեղեցիկ է Բարեաւանդապետ փողոցի և Գոլովնսկի պողոտայի անկիւնի տանը և Եւսեբի Լ. Կոլոմեյ, ըստի տնի և կիսակի օրերից, առաւելում ժամը 10-ից մինչև 2 1/2-ը

Կէսօրից յետոյ, իսկ խմբագրատունը Բարեաւանդապետ փողոցի վրայ: Ընձնական տնտեսութիւնը երկուշաբթի և ուրբաթ կէսօրին, ժամը 12-ից մինչև 1-ը, իսկ չորեքշաբթի երկուշաբթի 6-ից մինչև 7-ը: Բնագրութեան ուղարկում յօդանունը խմբագրութեան սեղանաւորութիւն են համարում: Հասցէն՝ Тифлис, Редакция „Таразъ“. Իսկ արտասահմանից Tiflis (Caucase), Rédaction du jour, illust. „Taraz“

ՍՈՒՐԻ ԷՃՄԻՍԺԻՆ

ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՍՐԲԱԼՈՅՍ ՄԻՌՈՍԻ

Արեւիկայ 1890 տարւոյ Ռեպուբլիկէն 30-ին, ի տօնի Ապրիլի 11-ի խաչի՝ ըստ չափերու Տեառն Առաքելի՝ Արեւիկայ. և Ռեպուբլիկէն Կաթողիկոսի տնայնացի Լաւր Ե. Մարտի մարտի 11-ին Կիւսի օրինակ:

11. Միւսի օրինակներ Լաւրտանեալու Կ-

կէկեցուց նուիրական արարողութիւններէն առաջինն յիշելու Արեւ. Լաւրտանայ բարեհաճեցաւ կանխաւ ի շուր տնայնացուն հրատարակել որպէս զի զանազան բարեպաշտ հոգեւորականք և աշխարհականք ըստ նախնի սովորութեան ի ժամանակին ժամանեն ի Ռաբա տնայնացի և վաշելին 11. Միւսի օրինակներ շնորհը: «ԱՂՔԻՐԻ»

Գ Ն Ձ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր

(Գործիչներ)

Բեսարաբիայի տափաստանները
Մեծով թափառում են գնչուները,
Հասել են նրանք մի փոքրիկ գետի,
Բայց երա ալիքն մաշած վրանները:
Ուրախ է նրանց իջևանն, ինչպես
Ազատութիւնը. քունը՝ անվրէժ
Բաց երկնքի տակ: Ախով չափ գորգով
Ծածկում սալերի անկները մէջ
Վառում է կրակը. նրա շուրջ շարած է
Ողջ ընտանիքը, ընթրիք պատրաստում.
Կռծում են խոր ձիւնը դաշտում,
Իսկ ընտանեցւած արջը սլափում է
Վրանի ետեւ առանց չլթալի:
Ուրախ է հնչում տափաստանները
Մեծում ամեն բան. թէ ընտանիքի
Խաղաղ հոգները, որը արեւի
Ծագելուն է դուռն ամբար պիտ ընկնի,
Թէ՛ կանանց երգը, թէ՛ մանկանց ճիչը,
Թէ՛ սալերի վրայ երկաթի ծեծը:
Բայց ահա ակրում է թափառական
Բանակին քննի անդորրութիւնը
Նւ տափաստանում լըսում է միայն
Ձիւն խրխնջըն ու շան հաչիւնը:
Հանդարտ է շուրջը. բանակը լուռ է.
Անկները մէջ հանգչում է կրակը,
Միայն լուսինը լուսաւորում է
Նրկնքի ծայրից նկնող բանակը:
Բայց դեռ մի վրանում չէ քնած ծերուկը.
Արդէն հանգչում է նրա առաջ կրակը,
Բայց նա մըտախոհ նայում է հեռու
Շոգիով պատած գիշերաւան դաշտը:
Նրա մատաղահաս միակ աղջկիւր
Գնացել է դատարկ դաշտն գրօնելու.
Սովոր է փոքրուց նա արձակ կեանքի:
Կը վերադառնայ: Բայց մօտենում է
Նւ կէս գիշերը. ահա թողնում է
Լուսինը անգամ հեռու երկնքի
Փայլուն ամպերը, իսկ նրա աղջկիւր
Ձրկայ ու չրկայ. հանգչում է կրակը
Նւ սառչում ծերի աղքատ ընթրիքը:

Բայց և ահա նա. Նրա ետեւից
Մի երեսասարդ գալիս է դաշտից:
Նա գնչուներն տեսքով չէ նման:
«Հայրիկ, ասում է հօրը Ձեմֆերան,
Մեզ հիւր եմ բերում. բլրի ետեւից
Նա նրան գալիս դատարկ դաշտի մէջ
Նւ հրաւիրեցի մեր բանակին իսկոյն:
Ուզում է լինել նա գնչու մեզ պէս.
Օրէնքն է նրան սաստիկ հալածում
Ու նա փախչում է իւրաքանչեւից.
Բայց ես կըգառնամ նրան ընկերուհի.
Անունն Ալեքօ է. այսօրուանց
Նա պիտի լինէ հետ անբաժան լինի:

Ծերուհի

Նա շատ ուրախ եմ. Մինչ էգուց մընա

Մեր աղքատ վրանի հովանու տակը,
Կամ թէ աւելի. թէ սիրտը կրտայ:
Նա այսօրուանց հացըն ու յարկը
Պատրաստեմ քեզ հետ բաժանել ընդմիջ:
Եղբւ դու մերը. մեր վիճակի հետ
Մեր աղքատութեան անկախութեան հետ
Լաւ ընտելացիւր, իսկ էգուցւանց
ձանապարհ կընկնենք մի սալի վրայ.
Բայց այսօր մի գործ քեզ համար բռնիր,
Կամ երկաթ ծեծիր, կամ երգեր երգիր,
Կամ թէ գիւղէ գիւղ արջը ման ածա:

Ալեքսի

Շատ լաւ, կըմընամ:

Ձեմֆերան

Սա իմն է, իմը—

Էլ ո՞վ կնձանից սրան կարայ խըլել.
Բայց արդէն ուշ է . . . մըտաւ լուսինը,
Մութ մառախուղը դաշտերն է պատել.
Քունըս տանում է . . .

Արդէն բացում է

Ծէգը. ծերուհին հանգարտ շրջում է
Ամուրկները վրանի շուրջը լուռ:
«Վեր կաց, Ձեմֆերա, արեւ ելնում է
Հերեք է, հերեք, գարթեր, դու իմ հիւր.
Վերկացէք, որգիւր, իսկալութեան մահճից:
Ու դուրս են թափում արդէն վրաններից
Ամենքն աղմուկով, վրաններն հուռաքում,
Սալերը ճանպի համար պատրաստում,
Շարժում միասին բոլորը յանկարծ.
Անցնում են դատարկ դաշտերի միջով.
Էշերն են տանում ուրախ երեսանց
Իրանց վրայ գրցած բաց խուրճիներով.
Կանաչք, աղջկիւր, եղբայր, ամուսին,
Թէ՛ ծեր, թէ՛ մանուկ, գնում են միասին,—
Ծիծաղ, աղաղակ, երգ գնչուների,
Արջի գոռոցը, նրա շլթաների
Անհամբեր շարժումն ու շնչալիցը,
Ձորձերի պայծառ, նախշուն գոյները,
Ծերերի, մանկանց մերկութիւնները,
Պարկաբեզուի, սալի ճրքոցը—
Բոլորն անկարգ է ու անհերքաւանակ,
Բայց այնքան ուրախ, կենդանի, արձա՛յ,
Այնպէս օտար է մեր մեռած կեանքին,
Ինչպէս ստրուկների տաղալիւր երգին:

Ձեմֆերան

Ասան, իմ ընկեր, դու չե՞ս ամիստում
Այն բանի մասին, ինչ որ թողել ես:

Ալեքսի

Նա լինէ եմ թողել.

Ձեմֆերան

Դու չե՞ս հասկանում—
Մարդիկ, քաղաքներ, ուր միշտ ապրել ես:

Մեքսիկո

Ինչո՞ւ ամիստայ։ Թէ գիտենայիր,
Երևակայել Թէ կարենայիր
Բարեկամութիւնը այդ քաղաքներէ,
Որտեղ մարդիկը խեղդում են սպրտում
Ձուրի առաւօտեան զովաշունչ օդից,
Շքեղ մարգերի գաւառիկն հոսից,
Ուր կամք, համոզմունք փողով են ծախում,
Սիրուց ամաչում, մտքերն են ծածկում,
Ուր կուռքի առաջ գլխներն են թեքում
Ու փող, շղթաներ են միայն փնդում։
Ի՞նչ եմ թողել ես։ Կառաճանութեան
ճշւած յուզմունքը, նախապաշարման
Կատաղութիւնը, անմիտ հարածանք
Տնտես ամբոխի, կամ Թէ պալլան
Գոյներով ներկած մի խայտառակ կեանք։

Ձեւֆիրուս

Բայց կան ահագին այնտեղ պալատներ
Այնտեղիկան գոյնգոյն թանկագին գորգեր,
Այնտեղ կայ գթասնէք, խնջոյք, կերուխում
Աղքատիկանց զարդն է հարուստ ու փայլուն։

Ալեքսի

Ի՞նչ է քաղաքի ուրախութիւնը.
Այնտեղ, ուր չըկայ սարդ, անկեղծ սէրը
Ներքէք տեղ չունի այդ ցնծութիւնը.
Իսկ աղջիկները... սրբան սիրուն ես
Ներանցից առանց չքեղ զարդերի,
Առանց մարգարտի և մանեակների.
Մի փոխելը, հոգիս, այդպէս դու լաւ ես.
Իսկ ես... չեմ ուզում ոչինչ աւելի,
Նեթ է ոչ քեզ հետ բաժնել իմ սէրը,
Իմ աքսորանքիս բոլոր ժամերը։

Ճերմակիկ

Կու սիրում ես մեզ, Թէպէտ ծնունդդ ես
Հարուստ ու փարթամ ժողովրդի մէջ,
Բայց նրան, ով սովոր է փափուկ կեանքի,
Ազատութիւնը միշտ չէ սերելի։
Մի աւանդութիւն պահում է մեր մէջ.
Մի զօրեղ արքայ մեզ մօտ աքսորեց
Մի մարդ հարաւի հեռու աշխարհից
(Առաջ գիտէի, բայց հիմա մէքիցս
Ընկել է նրա դժուար անունը).
Թէպէտ նա ծեր էր արդէն տարեքով,
Բայց ջոհէլ, զրաւթ իր անբիւ հոգով,
Ձայնը քաղցր, ինչպէս ջրի կարկաչները,
Բացի սրբանից նա մի ձիւք ունէր—
Հիւսում էր սիրուն, հրաշայլ երգեր։
Նւ ամենքը նրան սաստիկ սիրեցին.
Կանուրի ափին մենակ ապրում էր
Առանց միաստ ամառի, ամենքին
Պատմում էր սիրուն վէպեր, հէքեաթներ։
Էս փուշ աշխարհից բան չէր հասկանում,
Թոյլ էր ու անզօր երեխայի պէս,
Նւ ուրիշները նրա համար որսում
Էին գազաններ ու ձկներ պէսպէս.
Նրբոր սառչում էր սրբանթաց գետը,

Ձմեռուայ մըրրիկը սուշում, մութնում,
Նրանք գազանի մորթու հագուստը
Այդ սուրբ ծերութիւն էին հագցնում.
Բայց չէր կարենում նա ընտելանալ
Այս թշուառ կեանքի հոգսերին երբէք—
Նա թափառում էր աղքատ ու նիհար.
Նա ասում էր, Թէ գործել է մի մեղք
Նւ դրա համար Աստուծ ապաժում էր
Նւ ապրում էր նա փրկութեան յոսով,
Նւ մէշու թշուառ տիւրը, արտում էր,
Նւ Կանուր գետի շուրջ թափառելով
Յաճախ թափում էր աղի արցունքներ
Իր հայրենիքը մըտաբերելով . . .
Նւ նա կըտակեց մեռնելու ժամին,
Որ հարաւ տանեն իր ոսկորները.
Որոնք չըպիտի հանգստանային
Օտար աշխարհում... Նւ մեռաւ ծերը։ *)

Ալեքսի

Մէ, ան է եղել քո որդոց բախտը,
Ով Հռոմ, չաղթութեան աշխարհ— կա-
խարդիկ,
Դէհ, աստ, ասա, ինձ, ինչ է փառքը
Ով աստուածներ և սիրոյ երգիչ,—
Խօսուն շերմը, պարծանքի ձայնը,
Որը սերունդից սերունդ է անցնում,
Թէ ծըխով լցած վերանի միջում
Վայրի գնչուի խեղճ պատմութիւնը։

Նրիւն տարուց լեւո կրկին թափառում
Են գնչուները լմբով, ինչպէս միշտ,
Նւ ամեն այն տեղ նրանք են գտնում
Հիւրասիրութիւն և քաղցր հանգիստ.
Արհամարհելով լուսաորութեան
Վապերն, ազատ է նրանց պէս Ալեքսն,
Նա անց է կացնում իր աստանդական.
Օրերն, ոչ ցաւում, ոչ էլ ախտում։
Նոյնն է նա. նոյն է և ընտանիքը.
Ձի յիշում անգամ օրերը նախկին,
Նա սովորել է զընչուի կեանքին.
Նա սիրում է նրանց գիշերօթիկը,
Նրանց ծոյլ կեանքի հրապուրանքները,
Նրանց, Թէպէտ աղքատ, բայց հնչուն
լեզուն։

Նրա վերանի մըշտական հիւրը
Իր որջին օտար թաւամագ արջը
Ճանալին պատահած աների բախտում
Շրջապարող զգոյշ ամբոխի առաջ
Կռում է բարձր ու ծանր խաղում
Նւ ճանճարացնող շղթան կռծուում։
Ծերուկը կռթմած իր ճանապարհական
Կաւազանի վրայ դալար է անում,
Ալեքսն երգով արջն է շրջեցնում,
Իսկ նրէջները ժողովում Ձեմֆիրան։
Կիշերն է հասնում, նրանք երեքեան

*) Գնչուի պատմած աւանդութիւնը վերա-
բերում է Հռոմի հռչակաւոր քանաստեղծ Օւի-
դիոսին։ Օգոստոս կայսրը կասկածելով իր քրոջ
Յուլիայի նւ Օւիդիոսի սիրային յարաբերու-
թիւնների վրայ՝ վերջնիստ աքսորեց Սիւ ծովի
հիւսիսային կողմերը։

Կեռ ևւա անհուն ջորենն են եփում.
Ծերուկն է քրնում.— լուռ է ամեն բան...
Խաղաղ է, հանգիստ ու մութ է վրա նում։

Ծերունին գարնան կարմիր արևում
Սառած արիւնք տաքացնում է.
Աղջիկն օրըցի մօտ սէր է երգում.
Ալեքսն լսում ու տգիտնում է։

Ձեմֆիրուս (Ներգում է)

Իմ ծեր մարդ, իմ չար մարդ,
Մորթիւ ինձ, այրիւ ինձ,
Հաստատ եմ, չեմ վախում
Ոչ սրբեց, ոչ կրակից։

Կորել, քեզ ասում եմ,
Քեզ արհամարհում եմ.
Ուրիշն եմ սիրում—
Սիրելով մեռնում եմ։

Ալեքսի

Լըռիւ, քո երգը ինձ ճանճարացնում է,
Այդպէս վայրենի երգեր չեմ սիրում։

Ձեմֆիրուս

Ձեմ սիրում, շատ լաւ, բայց ինչ իմ գործն է,
Նա ինձ համար եմ երգերը երգում։

Մորթիւ ինձ, այրիւ ինձ,
Քեզ ոչինչ չեմ ասիւ.
Իմ ծեր մարդ, իմ չար մարդ,
Նրան չեմ ճանաչիւ։

Թարմ է նոր գարունը,
Տաք սիրուն ամառը,
Նրբանից առաւել
Թարմ է, տաք իմ հարը։

Ին խաւար գիշերը
Ո՞նց էր ինձ պաշարում,
Էդ ճերմակ մագերիդ
Ի՞նչպէս էր նա ծաղրում . . .

Ալեքսի

Լըռիւ Ձեմֆիրա, հերիք է, լըռիւ . . .

Ձեմֆիրուս

Ուրեմն հասկացմը իմ երգի միտքը։

Ալեքսի

Ձեմֆիրա . . .

Ձեմֆիրուս

Ի՞նչ է, կուգես բարկացել,

Քեզ վերայ եմ ես երգում այս երգը.
Գտնում է ու երգում՝ յիմ՝ ծեր մարդ, իմ՝ չար
մարդ՝ եւայն

Ծերտուկը

Որդի, այդ երգը, շատ լաւ եմ յիշում,
Իմ ժամանակս էր, ով որ շարադրեց,
Արդէն շատ վաղուց երգում է մեր մէջ
Դա ծաղրի համար: Երբ մենք թափա-
ռում
էինք Կապուլի անաստաններում՝
Այդ երգը ձմեռուայ մութ գիշերներում
Յաճախ երգում էր իմ Մարուլան,
Օրերով կրակի առաջն աղջկան:
Իմ մաքիս միջում անցած օրերը
Հետքդ հետ միջում, կորչում են անհետ,
Բայց, օ, այդ երգը, այդ թշուառ երգը
Շատ խորն է մտնել դադում սրտիս մէջ:

Լուռ է ու հանգիստ սիրուն գիշերը. . .
Կապուլի երկինքը գուգել է լուսինն.
Արթնացողում է Ձեմֆիրան հօրը.
Վերկնաց, վեր, հայրիկ, տես Արեքօին...
Օ՛, լրսիր, լրսիր, թէ ինչպէս քրնում
Տեքստերում է նա, լալիս, հեկեկում...

Ծերտուկը

Սոս... ձեռք մի տար, լրսիր, հանգիստ
կաց,

Ես շատ անգամ եմ ռքներեց լսած,
Որ-այս ժամանակ՝ կէս գիշերներին
Քնած մարդուն ճնշում է տանու ոգին
Եւ արշալուսի ծագելուց առաջ
Թողնում է նրան. մօտը կից հասած:

Ձեմֆիրան

Հայրիկ, «Ձեմֆիրա» է նա շրջնում.

Ծերտուկը

Նա գիշեր-ցերեկ քեզ է պատուում—
Դու նրա համար թանգ ես աշխարհից:

Ձեմֆիրան

Վաղուց սառել է նրա սէրն իմ մէջ.
Սիրտս ազատութիւն է հիմա ուզում.
Արդէն ես . . . բայց կաց, միթէ չես
լրսում,
Ուրիշ անունն է նա շրջնում

Ծերտուկը

Անուն:

Ձեմֆիրան

Լրսում ես խալոս սրնքոցը
Եւ ատամների խիստ կըճրտոցը . . .

Սարսափելի է... կարծես ցնեմ խորին:

Ծերտուկը

Ձուր տեղ մի քշիր գիշերուայ ոգուն,
Կը գնայ և ինքը:

Ձեմֆիրան

Նա շուռ է գալիս . . .
Ահա գարթում է... տես, կանչում է ինձ...
Դեռ եմ նրա մօտ. քնիւր, ցրտեալ ինձ:

Ալեքոն

Ո՛ւր էիր:

Ձեմֆիրան

Հօրըս հետ նստած էի:
Դու այս գիշեր շատ էիր չարչարում,
Մի ինչոր ոգի տանջում էր քեզի . . .
Ես շատ վախեցայ. դու ատամներդ
Կըճառացում էիր, անունըս տալի:

Ալեքոն

Ձեմֆիրա, ես քեզ տեսայ երազում:
Ես տեսայ, իբր թէ մեր մէջ արդէն . . .
Օհ, մի յիշեցիր. այդ երազները:

Ձեմֆիրան

Դու մի հաւատար սուտ երազներին:

Ալեքոն

Ես ոչ մի բանի էլ չեմ հաւատում,
Ոչ երազներին, ոչ խոստումներին,
Եւ մինչև անգամ ոչ էլ քո սրտին:

Ծերտուկը

Ով երկատարդ, տոս, ինչու ես,
Ինչու ես ծանր հառաչում այդպէս,
Ձեռն տեսնում, այստեղ ազատ են մար-
դիկ,
Երկինքն է կապուլ, կանայք գեղեցիկ.
Մի լար, բարեկամ, կըմեռնիս դարուց:

Ալեքոն

Հայր իմ, Ձեմֆիրան չի սիրում էլ ինձ:

Ծերտուկը

Նա մաճուկ է գեռ. սիրտդ հանգիստ
պահիր,
Ձուր ես անհանգիստ, դուր քեզ մի տան-
ջիր.
Դու սիրում ես դառն ու այրում սրտով,
Նա սիրում թէթեւ, կարծես հանաքով:

Բայց նայիր, կապուլ երկինքի վերայ
Ազատ լուսինը սէլան է անում.
Բոլոր շրջափայ բնութեան վերայ
Իր չքնաղ լոյսն է հաւատար թափում.
Տես, խաւար ամպին նա աչքով արու,
Ինչպէս նրան վառ-վառ փայլեցնում է.
Բայց այժմ՝ ուրիշ ծոցը նա մըտու,
Բայց նրան էլ երկար այցելելու չէ:
Նըրան երկնքում միթէ կարող ես
Տեղ ցոյց տալ, ասել, թէ այդտեղ կանգ-
նիր,—

Մատուղ աղջկայ սրտին ո՞նց կ'անես,
Թէ սիրել մէկին, մի դաւաճանիր.
Սերտդ հանգիստ պահիր . . .

Ալեքոն

Ինչպէս էր սիրում . . .
Ինչպէս քնքրութեամբ ինձ խոնարհե-
լով
Խաղաղ ու հանգիստ, լուռ գիշերներում
Իր սիրտը բոք քշելուց ներսով
Ինձ երանական սէր էր խոստանում.
Ինչպէս նա ուրախ թոթովանքներով,
Դիւթող, հարբեցնող իր համբույրներով
Իմ տրամութիւնըս մի բուլում նա
Դիտէր փարատել. իսկ հիմա, հիմա . . .
Այն չէ Ձեմֆիրան, չի սիրում նա ինձ,—
Իմ... իմ Ձեմֆիրան սառել է ինձից:

Ծերտուկը

Դէ՛հ լրսիր օրդի, պատմեմ հիմա ես
Իմ գրկիս արուր անցածները քեզ.
Վաղուց, շատ վաղուց, երբոր Գանուրին
Ձէր բալառնացել գոռող մոսիւցին
(Տեսնում ես հիմա, թշուառ բարեկամ,
Թէ հին վէրքերըս ինչպէս նորացան),
Վախեանում էինք մենք փաղկաւից,
Իսկ Ագքիւմանի աշատարիները
Յայանի Բաշաղոմ փաշան էր հսկում:
Ես ջահէլ էի. սիրտըս եռում էր
Ուրախութիւնով, սպիտակին չէր սուել
Դեռ ոչ մի ալիք իմ սև մազերում:
Մի գեղեցիկուհի կար մեր բանակում,
Երկար իմ մտքում նըրան փայտալում
Ու սիրում էի և նա վերջապէս
Իմ կինը դարձաւ—նա էլ ինձ սիրեց:

Ձահէլութիւնըս, աւանդ, շատ արագ,
Փայլեց ու հանգաւ ընկնող աստղի պէս,
Բայց դու, ով քաղցր սիրոյ ժամանակ,
Թուար աւելի արագ,—միմիայն
Մի տարի սիրեց Մարիուլան:

Լրսիր... Կապուլի ջրերի մօտերը
Իջան բանակով ուրիշ գնչուներ.
Այն գնչուները իրանց վրանները
Մեզ մօտ խրվեցին և երկու գիշեր
Անցկացրինք սարի տակ միասին:
Երբոր գիշերը նրանք մեզ թողեցին,—
Եւ վայր զբոսելով փաթրիկ աղջկան
Նրանց հետ գընաց իմ Մարիուլան:

ՓՕՐԿԱՏՈՒ ԹԱՏՐՈՆ

Լիլիպուտների (բզուկների) դերասանական խումբը Թիֆլիսում:

Ես քրնած էի. ծագեց արշալոյս.
Զարթում եմ, բայց չեմ գտնում սրբեյրէս,
Կանչում եմ...բայց ուր կըգտնես նըրան,—
Լալիս էր անմայր, որբուկ Ձեմֆիւրան.
Իմ լացս էլ եկաւ... Այդ ժամանակից
Բոլոր կիները սառեցան աչքիս.
Երբէք մտքովըս չանցաւ՝ նրանց մի չի
Մի ընկերուհի ինձ համար ընարեւ,
Եւ սիրոյ ժամերս այն ժամանակից
Դեռ ոչ մէկի հետ ես չեմ բաժանել:

Այնքան

Բայց ի՞նչպէս, ինչո՞ւ դու չըշտապեցիր
Դաշոյնը ձեռքիդ նրանց հասնելը,
Ինչո՞ւ անխնայ դու չը սպառուեցիր
Նըրանց դաւաճան ու լիւր սրտերը:

Ծերտակը

Եւ ինչո՞ւ համար. ջահէլութիւնը
Ազատ է անհոգ թրուշի կեանքից էլ.
Ի՞նչ մարդ կարող է իր սէրը գտել,—
Հերթով է գալիս ուրախութիւնը.
Ինչոր ատեն էս, էլ այն չես ատենի:

Այնքան

Ո՛չ, ես այդպէս չեմ, ոչ. առանց կրուշի
Իրաւունքիցըս ես չեմ հրաժարել,
Գոնէ անսրտաճառ վրէժըս կըլուծեմ...
Կովի անդընդի վըրայ որ ատենեմ
Թըշնամուս քրնած, ես երգում եմ,
Որ ոտքըս նըրան չէր խընայելու.
Կըհէկի առանց գունաթափելու
Նըրան կատաղի ժամապիւր ծովը.
Ամբողջ սարսափը նրա արթնանալու
Ես կընդմիջէի իմ ծիծաղովը
Եւ նրա ընկնելու թընդիւնը երկար
Ծաղրիս, հաճոյքիս նիւթ պիտի դառնար...

Աւերած քնած է. նա ծանր է շնում.
Նա ինչոր խառն երազներումն է.
Յանկարծ ճըչում է, զարթում է միջում
Եւ ձեռքն անկողին նա տարածում է.
Նա սարսափում է—նրա ձեռքն է ընկ-
նում
Դատարի ու սառը վերմակը միայն—
Ո՛վ գիտէ, ուր է նըրա Ձեմֆիւրան...
Նա վեր է կենում, ականջ է դընում...
Բայց շուրջը լուռ է, ոչ ձայն, ոչ ծաղուռ...
Նա գողգողում է. նա վախենում է,
Սառն ու տաք հովը մարմնովն է անց-
նում.

Նա դուրս է դալիս դատարի վըրանից.
Ահուշի գէմքով նա թրւ է գալիս
Սալիւրի շուրջը... բայց անգործութիւն
Քրնած դաշտերի վըրան է տըրում.
Մուլն է. լուսինը ամպերն է մտած,
Միայն աստղերի աղօս լուսի տակ
Յօղի վրայ ատենում է ինչոր հետքեր...
Հետքերը հեռու բըլուրն են դընում

Եւ նա ուղղում է չալերն անհամբեր,
Ուր չարագուշակ հետքերն են տանում:

Նոս առաջ հեռու շաւիղի ծայրին
Մի գերեզման է տալիս սպիտակին,—
Այն կողմն է քալում անգոր ոտքերով
Նա ճընշում ծանր նախագգացումով.
Նըրա ծնօտները իրար են զարկում,
Ծընկներն են դողում... գընում է... յան-
կարծ...

Սա երազ լա չէ. քնած է թէ արթուն...
Յանկարծ տեսնում է նա իրան առաջ
Երկու ըստերներ. ականջ է դընում—
Եւ նա անսրտաճառ գերեզմանի վրայ
Տեսնում է... ամեն բանը աշկարա:

Առաջին ծայր

(Ձեմֆիւրան)

Հերեք է...

Երկրորդ ծայր

(Մի պատուանի գնդու)

Դեռ կոց...

Առաջին ծայր

Հոգիս, հերեք է...

Երկրորդ ծայր

Ո՛չ, ոչ, կոց, մինչև լուսանայ:

Առաջին ծայր

Ուշ է:

Երկրորդ ծայր

Ա՛խ, այդ ի՞նչպէս ես սիրում... մէկ րոպէ...

Առաջին ծայր

Խաչառակ կանես դու ինձ, սրբելիս:

Երկրորդ ծայր

Մէկ րոպէ...

Առաջին ծայր

Եթէ մարդըս առանց ինձ
Զարթեմ՝...

Այնքան

Զարթեցայ: Է՛յ, մի փախչիր, կոց.—
Երկուսդ էլ արդէն լուռ անդ էք ընտրած—
Զեզ շատ է յարմար հէնց այս գերեզմանն:

Ձեմֆիւրան (Գ Ն Շ Ո Ւ Ն)
Փախիր, սրբելիս, փախիր, օ, փախիր...

Այնքան

Ո՛ւր, ո՛ւր, կոց, սրբուհ պատանի, պառկիր,
(Դանակը խրու՛մ է նրա կուրծքը)
Պառկիր...

Ձեմֆիւրան

Աւերած:

Գնդու

Մեռնում եմ...

Ձեմֆիւրան

Դադուն,
Սպանեցիր նըրան. դու շողախոնած ես
Արեւնով, անսիրտ, այդ ի՞նչ արիր...

Այնքան

Ո՛չ, ոչ, Դէ՛հ հիմա նրա սիրով շնչիր...

Ձեմֆիւրան

Ոչ, ոչ, հերեք է, չեմ վախում էլ ես,
Քո սպառնալիքդ արհամարհում եմ,
Ըսպանութիւնդ ես անիծում եմ:

Այնքան

Դէ՛հ, դու էլ մեռիր (դանակը խրու՛մ է եւ նը-
րա կուրծքը):

Ձեմֆիւրան

Սիրւած մեռնում եմ...

Արդէն կարմրել է արեւելքը,
Բայց մարդասպանը բըլրի ետեւը
Դանակը ձեռքին, արնում թաթախւած
Տապանաքարի վըրայ է նստած.—
Նրա առաջ երկու դիակ կոց ընկած.
Սարսափելի է նրա պըտոր գէմքը...
Նրան գնչուները չըճառատում են
Հեռուց վըրուլւած ու վախըլեցելով.
Մի կողմը հողը նըրանք փորում են.
Կանայք անցնում են լացով ու կոծով
Եւ մեռածներն աչքերն համբուրում.
Միայն ծերուկը նստած է, նայում
Մուք-մեռած գէմքով շրած աղըրկան.
Ահա դիակներն առան ու տարան—
Եւ սե ու խոնաւ հողին յանձնեցին
Անբաղդ, անմուրազ սիրահարներին:
Աւերած նըրանց նայում է հեռուց:
Երբ հողի վերջին բուռը թափւեցաւ.
Նա լուռ, թուրացած տեղից շարժւեցաւ
Եւ գետին ընկաւ տապանաքարից:

Այն ժամանակը վերկացաւ տեղից
Եւ դարձաւ նըրան ծերն սպառնալից.
«Թո՛ղ մեզ, գոռոզ մարդ, հեռացիր մեզ-
նից,

Մենք վայրենի ենք, մենք չունենք օրհնք:
 Բայց չենք ըստանում, մենք գիշարո՞ւմ չենք:
 Այ՛ տղանք լսել, ո՛չ տղան տեսնել:
 Այ՛ մարդասպանի հետ կռվենք աստիճան:
 Դու ազատութեան համար չես ծնւած
 Երբ դու ես ուզում միայն լինել ազատ:
 Դո՛ւ ձայնն այսուհետ սարսափ կը բերի:
 Մենք վախկոտներ ենք, բայց հոգով
 բարի—
 Դու չար, համարձակ,—ուրեմըն թո՛ղ մեզ,
 Թո՛ղ մեզ, մնաս բարով, գընա՛, Տէր ընդ
 քեզ՝:

Ասաց ծերուկը և աղմուկից
 Այն թափառական բանակը չընեց
 Սարսափով լցուած մահաշունչ հովիտից
 Եւ հեռու շուտով ամեն բան ծածկեց
 Տափաստանումը. մի սալ միմիայն
 Ծածկւած քրքրւած ու մաշւած գործով
 Կանգնած էր անշարժ այն օրհասական
 Դաշակ մէջ: Այսպէս, երբ ուշ աշնանը
 Խոնաւ, մըշուշոտ, միգապատ օրով
 Դաշակը բարձրանում կընկնէ երամբ

Եւ աղաղակով հարաւ է թռչում,
 Մէկը հրացանի գնդակով խոցւած
 Մընում է մենակ. անտէրունչ դաշտում
 Իրան վերաւոր թեւը քարշ արած:
 Հասաւ գիշերը, բայց մութ սալի մօտ
 Չըկար մէկ հոգի, որ կըրակ վառէր.
 Չըկար մէկ հոգի, որ մինչ առաւօտ
 Շարժուն յարկի տակ քընում երազէր....

Վ Ե Ր Ջ Ե Ր Գ

Երգի կախարչիչ զօրութիւնովը
 Իմ մառախլապատ լիջողութեան մէջ
 Պատկերանում են իմ տեսածները
 Թէ՛ ուրախ, թէ՛ մուսլ ըստէնքի մէջ:
 Այն երկրի մէջ, ուր պատերազմական
 Ահեղ թնդիւնը երկար չէր լըռում,
 Ուր յաղթող ռուսը հրամայողական
 Ձայնով Ստամբուլ ստիճանն էր կարճում
 Աչքովը տեսալ տափաստաններում
 Հին բանակներ կանգնած տեղերում
 Խաղաղ սալերը ես գնչունեի—

Մերմ—անկախութեան այդ գաւախները,
 Անապատներում սրարալ ես նըրանց
 Խմբի հոսեց թափառում էի,
 Ես քընում էի նրանց կրակի առաջ,
 Պարզ կերակուրը բաժանում էի.
 Այս ճանապարհութեան մէջ սիրում էի
 Ես նրանց ուրախ երգի հնչիւնը
 Եւ երկար-երկար ես կրկնում էի
 Մարտուայի քնքոյր անունը:

Բայց երջանկութիւն չըկայ և ձեր
 մէջ:

Ով դուք բընութեան թշուառ գաւախներ,
 Եւ այդ ճոթըռաւած վըրաններ մէջ
 Ապրում են տանջող, մաշող երազներ.
 Եւ անապատում ձեր թափառական
 Յարկը չազատեց դալոց փորձանքից.
 Ամեն տեղ հիմա—կիրք օրհասական
 Ոչ ոք չի փախչում բախտի հարւածից:

Գ. ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՐԵԱՆ

Փ Ի Ի Լ Է

Շարունակութիւն հոս վերջ

Զ.

Արեգակի վերջին ճառագայթները դեռ չէին անչափա-
 ցել մօտակայ լեռների կատարներից, երբ այս երեք ձխաւորնե-
 րը բարձրանալով Ծաղկանց լեռան արեւմտեան կողմից նրա
 կատարին, սկսել էին ձխանքը հանդարտ քշելով՝ ցած իջնել
 դէպի արեւելեան կողմի լանջերում եղած Ջալալցոց վրանները:
 Լեռան կատարը հասնելուն պէս Գիւլէն կանգ առաւ, ցած
 բերաւ հրացանը ուսից, չախմախը վեր բարձրացնելով, կողքից
 քարշ ընկած արծաթապատ-եղջերեայ վառօդամանից միքիչ
 վառօդ լցրեց չախմախի և կայծաքարի արանքը եղած փոք-
 րիկ կխախտողական մէջ— աղղոյի արեց, և հրացանից քարշա-
 րած՝ շորից կարած փոքրիկ բարձիկը դնելով կայծաքարի վրայ,
 չախմախը ցած թողեց նրա վրայ, որ երկուսը չըլիւնէ և յան-
 կարճ հրացանը բռնիւի, ու դարձաւ միւսներին:
 —Դուք էլ պատրաստեցէք, աղղոյի աւէք . . . Տեսնո՞ւմ
 էք այն ամենն կենտրոնում եղած մեծ վրանը.—աւելացրեց
 նա ցուցամատը պարզելով դէպի այն կողմը,—այն է Հասան-
 աղայի, վրանը ուղղակի այն կողմն ինձ հետեւեցէք, և մինչև
 չասեմ՝ դէնքի ձեռք չտաք . . .
 Երեկոյան բէրի ժամանակն էր, Ջալալցիք ամենքն էլ
 մեծ, փոքր թողել էին վրանները և հաւաքւել վրաններից
 փոքր ինչ ցած եղած հարթ տեղը, որ նրանց բէրատեղին էր.
 վրանները կարծես անմարդաբնակ էին դարձել. միայն փոք-
 րիկ, կիսամերկ մանուկներն էին, որ խումբ-խումբ հաւաքւած
 մի քանի վրանների առաջ, իրար հետ փոքրիկ մահալներով
 կուռում էին—խաղում էին. . . Բնութիւնը կարծես դրանց ստեղ-
 ծել էր միայն կուռելու համար: Դեռ շատ փոքր հասակից, նրանք

սովորում էին ընտելանալ այդ տեսակ կեանքին, դեռ մանկու-
 թիւնից նրանք սովորում էին անվեհերութիւն, սովորում էին՝
 ճնշել իրանցից թոյլերին և հպատակեցնել իրանց, յախշտակել
 նրանց ունեցածը . . . այդ էր նրանց խաղը, ուրիշ ոչ մի օրե-
 նաւոր մանկական խաղ չգիտէին: Եւ յերաւի, որտեղից նրանք
 կարող էին գիտենալ, քանի որ նրանք աչքները բանալուն պէս՝
 մեծերից այդ էին տեսնում, և այդ էլ սովորում էին . . .
 Բայց սրանից՝ չէ՞ որ նոյն խի մեծերն էին նրանց սովորեցնում
 այդպէս անել, որպէս զի դեռ փոքրուց ընտելանային իրանց
 սպասելիք ապագայ կեանքին . . . Հարազատ, ծնող մայրը
 տեսնելով 7—8 ամեայ մանկանը կռւից արեւնաշաղախ յետ
 դարձած, լւանում էր նրա արեւնը, մի փոքր գուրգուրում էր և
 անմիջապէս հրամայում, որ կրկին գնայ և այս անգամ լնքը
 ջարդէ իր գլուխը ջարդողի գլուխը . . . Հարազատ հայրը ան-
 խնայ ապառիներ էր տալիս իր մանուկներին և վրանից դուրս
 վառելով՝ ասում. «Շան որդիք, ի՞նչ էք լքցուել վրանը, վերց-
 րէ՛ք փայտեղէ, գնացէ՛ք հարևաններն երեսայոց հետ կուռէ՛ք,
 որ մեծանաք աղջիկ (քաջ, ազատ, անուսի) դառնաք» . . .
 Կոյր աղջիկ հօ չէ՛ք, որ յոյս կտրեմ, գիտենամ մինչև վերջը
 ես պէտք է աշխատեմ, ձեզ պահեմ . . . Դնացէ՛ք, անվեհե-
 րութիւն սովորէ՛ք, որ վաղը կարողանաք մի կտոր հաց ձարել» . . .
 Իսկ յաղթողը վաղելով իր հօր մօտ, պարծանքով հաղորդում
 էր նրան իր քաջագործութիւնը, թէ՛ սրա գլուխը ջարդեցի,
 նրա քիթը ջարդեցի և այլն: Հայրը շոյում էր նրա գլուխը և
 ասում. «Ապրիս, գաւախ, միշտ այդպէս քաջ եղիր, անվախ
 եղիր. ես որ գնամ քաղաք, քեզ համար մի փոքր դաշոյն կամ

ստորձանակ կառնեմ . . . Նրեխան կրկին դուրս էր վազում, հօր խոստումը հաղորդելու իր ընկերակիցներին: Ահա այդ մանուկներն էին, որ իրանց հարստ-հրոցով փոքր է շատ է կենդանութիւն էին տալիս գատարկութեամբ վրաններին:

Նրեք ձիաւորները անարգելք հասան Հասան-աղայի վրանին: Դիւլէն ներս նայեց վրանից, տեսաւ ոչ ոք չըկող, այս ու այն կողմը նայեց, տեսաւ մի երեխայ մօտիկ վրանից դուրս եկաւ, մի ձեռքին փայտեւ միւս ձեռքին մի բուռում (մի թիքայ) հաց ու պանիր կծոտելով: Նրեխան մի խոր հայեացք ձգեց ձիաւորներին վրայ և կամեցում էր հեռանալ դէպի խաղաղօր մանուկները, բայց Դիւլէն կանգնացրեց նրան ձայն տալով.

— Տղայ, չըգլխես աղան ուր է:

— Ո՞ր, աղան . . .

— Հո, աղան, Հասան աղան:

— Հասան աղան . . . հո . . . աղան տանը չէ:

— Իրտեմ տանը չէ, սրտեղ է:

Այդ միջոցին փոքր ինչ այդտեղից հեռու հաւաքւած մանուկներն իմրեց լսելու եղաւ մի խառնածայն աղաղակ նրանք իրար խառնեցին: Դիւլէն հետ խօսող մանուկը տեսնելով ընկերներին իրարանցումը, մոռացաւ պատասխանել նրան և ձեռքն բռնումը դէն ձգելով, պատրաստեց վազել դէպի այն կողմը:

— Ասն, աղան սրտեղ է, յետոյ գնա, գոչեց վրդովւած Դիւլէն:

— Ի՞նչ ես գայրանում... մեր Սրտուն այնտեղ ծեծեն, ես կանգնեմ քեզ հետ խօսիմ: Ես ի՞նչ գլխեմ աղան սրտեղ է, գնա ու գտիր . . .

— Ասն, քեզ շաքար կըտամ, սոխ էլ կըտամ, ասաց քաղցրութեամբ Դիւլէն:

— Հընչ այնտեղ, ոչխարներ է ծախում, ասաց լամուկը ցուցամտաւ պարզելով դէպի մօտիկ բլրակի վրայ, ոչխարներն հօտի մօտ հավաքւած մարդկանց խումբը, և վաղար դնելով թւին, վաղեց դէպի կուռղ մանուկները: Նա չըստեց մինչև անգամ, որ Դիւլէն ստանայ իր արած ծառայութեան վարձը. որքան էլ համահաւասար սերելն են քրդն համար շաքարն ու սոխը, այնուամենայնիւ չըկարողացան փոքրիկ լամուկին յետ պահել կուռղը. նա թողեց այն և վաղեց օգնելու իր եղբայրներին, նրա մէջ այնքան վառ էր պատել զգացմունքը, որ նա այդպիսի մի մեծ գոհարեութիւն արեց, — զրկեց շաքարից ու սոխից:

— Ի՛նչ քչեցէք, — վատ տեղ ենք, մի գուցէ հասկացող լինել:

Հինգ լոսէլից յետոյ արդէն երեք ձիաւորները շարել էին փոքր ինչ հեռու այն լամուկի, որն մէջ գտնուում էր աղան: Նա տեսնելով ձիաւորներին, անխօս մնաց քարացած. իսկ ոչխար գնող Հայ վաճառականները նայում էին թէ ինչ կանեն եկուրները:

— Հասան-աղայ, Հասան-աղայ, — գոչեց Դիւլէն, — դու չըբաւաւանացնիր նրանով, որ խլեցիր մեր ձեռքից այս ծաղկապատ լեռները, չըբաւաւանացնիր այն անթիւ նոթագներով, որ խլեցիր գողացար մեր իշխանները, և ուզում էիր անպատճառ հօրս, եղբայրներս և սերելոյս արեւնն էլ լամուկ . . . Որքան անգութ էիր, որ չափոսեցիր Մամադ-բէգիս պէս մի աշխարհ: Ես Մամադ-բէգին նշանածն եմ, դեռ ծաղկալիքի ժամանակն մէջ դու իմ գլուխս պատեցիր սե քողով, և ահա ես եկել եմ, որ սերելոյս վրէժը քեզին . . .

Հասան-աղան կատաղած դուրս քաշեց մէջքին փաթած թիքով շալի մէջ խրած ստորձանակը և այն էր ուղղում էր ուղիւ Դիւլէն, բայց այս երեքի հրացանները մեռածայն որոտացին և Հասան-աղան գլուխը գետին . . . Որոտացին կրկին երեք ստորձանակներ և ցած գլուխիցան երկու ուրիշ երկատուրդ փերդեր, որ կանգնած էին Հասան-աղայի մօտ: Վաճառականները և մի քիւրդ մնացին ողջ: Վաճառականները Դիւլէն խօսելու ժամանակ արդէն հեռացել էին աղայից և մտնելով ոչխարներն մէջը, բարձրացնում էին նրանց դմակները, որ լմանան չաղութիւնը, և տեսնելով աղայիս պանուրը, հէնց

տեղնուեղը փուռեցին ոչխարներն մէջը — Թագ կացան, որ պատահամբ գնդակը իրանց չըկաշէ, իսկ ողջ մնացող քիւրդը՝ հովիւն էր, որ նոյնպէս աղայից հեռու էր կանգնած և տեսնելով նրա սպանումը, ուղղակի վազեց դէպի վրանները: Դիւլէն մի ատրեքանակ էլ արձակեց նրա յետեւից, բայց գնաւոր չըղկաւ:

— Դիւլէ, հիմա ի՞նչ անենք, — ասաց Գողայը հրացանի մէջ վառօդ լցնելով, — փախչենք, թէ . . .

— Փախչենք՝ յետեւերիցս կըլսեն. աւելի լաւ է՝ ցած եկէք ձիանցից և Թագ կենանք մի-մի քարի յետեւ ու սկսենք գնդակ արձակել դէպի մեր կողմ եկողները, մինչև մի քիչ աւելի մթնի . . .

Լսեց նրանց «դափէ-հաւարու» ձայնը, որ փախչող հովիւն սկսեց թմբկահարել: Ամենքն էլ թողեցին իրանց գործերը և սկսան դիմել վրանները, որ դէնք վերցնեն: Շատերն արդէն բլրատեղից տեսնելով ձիաւորներին և լսելով նրանց հրացանների սրտամունքը, հասկացել էին նրանց թշնամի լինելը և շտապելով վրանները, զինուորել-պատրաստուել էին: Հովիւն յայտնեց աղայի սպանումը և սուգ ու շեւան, գոռում ու գոչումով դըղըդաց օղը: Հասան-աղայի կենը լսելով որ թշնամիները աղջիկներ են — Սլակցիք, չուգեց յետ մնալ նրանցից . . . Նա մի հրացան առնելով ձեռքը, ստորորիկ դիմեց դէպի սարի կատարը, որ այնտեղից շուռ գայ միւս կողմը և թշնամիներին յետեւից վրայ հասնի: Տղամարդկանց մի խումբը արդէն պատրաստ էր, բայց չըգլխէին որ կողմից գնան թշնամիներին վրայ, որովհետեւ հանդէպից նրանց գնդակները անընդհատ տեղում էին: Վերջապէս վճռեցին դէմադէմ գնալ, հօ նրանք չէին կարող բոլորին էլ սպանել մինչև իրանց հասնելը: Մարդիկ էին, որոնց ցած էին գլորում դարձան մոտանալով, բայց սրանք յառաջ էին գնում:

Յանկարծ յետեւի կողմից մի գնալի դիպաւ Չայնէին և նա «վաճ, դաճ» (մայրիկ)՝ գոչելով փուռեց գետին և ցաւի կոկից սկսեց ձեռքերով գետինը չանգուել . . . Գողայը շիթթեց, դողդողաց և ուղում էր քրդ գլխին վրայ վազել: Այդ միջոցին յետեւից մի գնդակ էլ դէպի նրան եկաւ. նա յետ շրտկեց, տեսաւ Հասան-աղի կնիւն: Հրացանը ուղղեց նրա վրայ, բայց վրկալեցաւ. քաշեց ստորձանակը՝ դարձեալ չըկարողացաւ խրել, ձայն աւաւ Դիւլէն, և ցոյց աւաւ եկուրին: Դիւլէն հրացանը նրա վրայ արձակելն ու ձեռքից վէր ձգելը մին արաւ:

— Գողայ, մենք էլ ընկանք . . . Վառօդս վերջացաւ . . .

Մութն արդէն պատել էր. թշնամիներն էլ արդէն հասնում էին: Նրանք սկսեցին ոտով վազել դէպի ցած, դէպի ձորը: Յանկարծ այն կողմից լսեց հրացանների որոտումներ:

— Մի վախճիր, Գողայ, ազատեցինք, մեր աղէքն են:

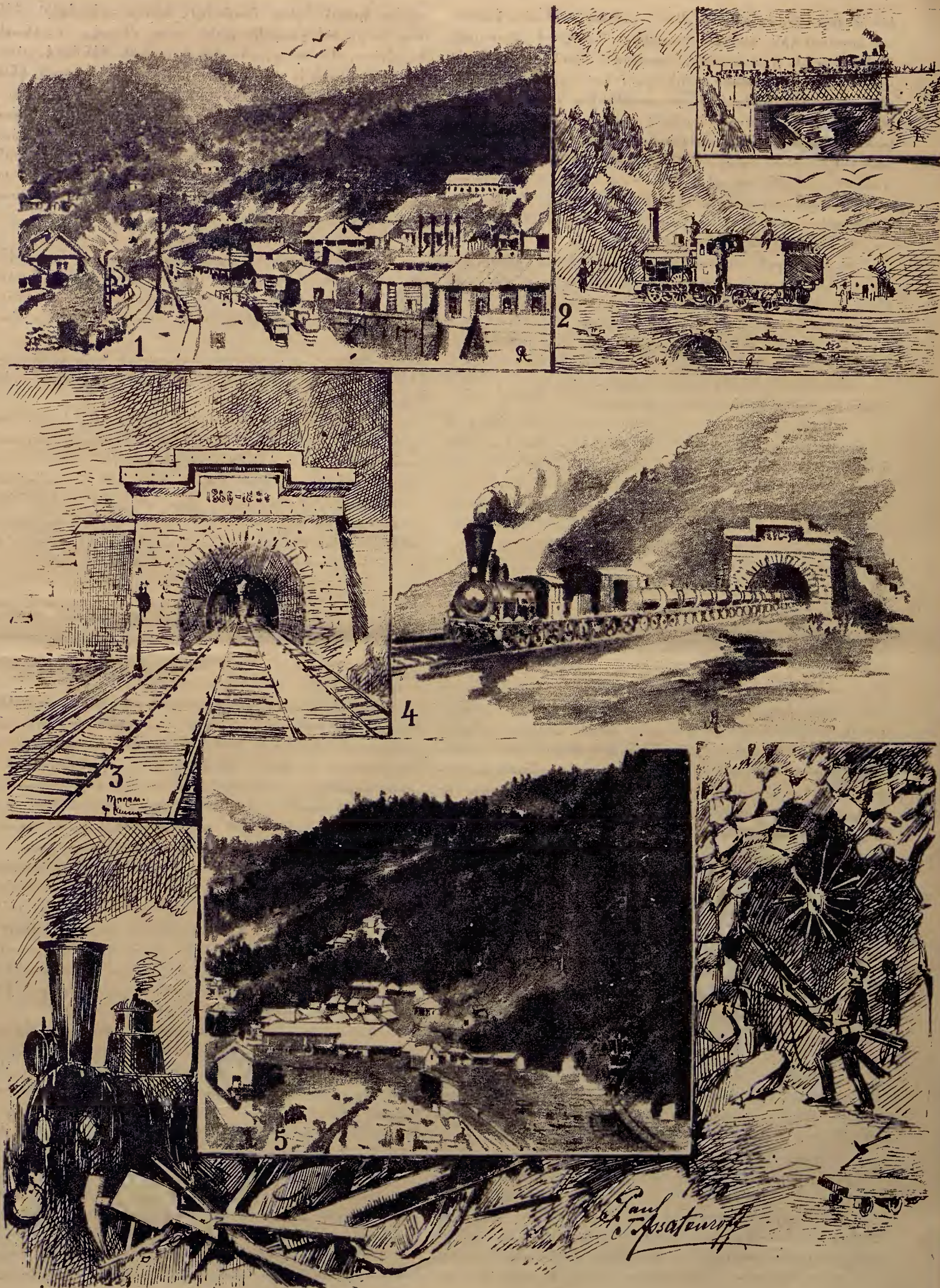
Կրկին մի ահաղին դղողոց և՛ հարկւրաւոր հրացաններ մի անգամից որոտացին. շքովայքը մի վաղկիտան լուսաւորեց: Դիւլէն վրայ եկող Չայնէին խումբը կանգ առաւ: Նրանք հասկացան որ Սլակցի սմբողջ ցեղն է եկողը և յետ դարձան դէպի իրանց վրանները, որ աւելի մեծ ուժով պատրաստուին նրանց զննողութեւ:

— Մերոնք են, Դիւլէ . . . Դնանք դէպի նրանց, թէ ըստատենք նրանք գնան:

— Չէ, Գողայ, եթէ գնանք՝ գուցէ մթնով մեզ թշնամի կարծեն և հրացան արձակեն. նստենք մի քարի մօտ, թող մօտենան:

Ի.

Սլակցի աստիճանները իբրեւ մի կատարի մըրիկ, անդադար շանթեր արձակելով յառաջ էր սլանում դէպի Չայնէից կողմը: Չիւանց ոտքերն արտիւնելը, դէնքերն շառաչելը, հրացանների որոտումը դղողեցնում էր օղը: Նրանք մտադիր էին իսկոյն եկթ յարձակուել Չայնէից վրայ և անխնայ կոտորել նրանց, թէ մեծին և թէ փոքրին: Նրանք աւելի դըղուած

Սուրբաթի տունը Անդրկովկասեան երկաթուղու գծի վրայ:

[Երա հանդիսաւոր բացման 16 սեպտեմբերի 1890 թ. ստիժիւ]

1. Բեզէա հայաւան, 2. Երկաթուղու տեսարան, 3. Տունի մուտք, 4. Տունի ելք, 5. Ցիւան հայաւան.

էին ոչ թէ Մամադ-բէգին և միւս սպանած տղերանց համար, այլ կարծում էին, Գիւլէին, Գօզալին և Ջայնէին ևս Ջաւադիք կամ բռնել են, կամ սպանել, որովհետև իրանք ոչ մի տեղ չբացան նրանց, չընայած ամեն ճիգ առաւօտեց գործ էին դըրել, որ հասնին նրանց և վերադարձնեն: Այդ մեծ անպատուութիւն էր նրանց համար . . . Եթէ նրանք հարկը տղամարդ կորցնէին, այնքան նշանակութիւն չունէր իրանց համար, որ քան երեք տղաւ աղջիկներ, մանաւանդ եթէ վերջիններս ըստ սպանած չլինէին, այլ գերի ընկած . . . Այս էր պատճառը, որ հակառակ աշխարհներն օրէնքներին, նրանք վճռել էին անմիջապէս—գիշերով յարձակել Ջաւադոց վրանները վրայ առանց նախապէս նրանց խնայելու:

Խռմորը արդէն մօտեցել էր. բայց Գիւլէն և Գօզալը, վախեռում էին դուրս գալ նրանց առաջ, կտրածելով մի գոցէ թշնամի կարծեն և յանկարծ հրացան արձակել: Խռմորն անցաւ նրանցից առաջ:

—Աւա՛յ . . . Աւա՛յ . . . Մենք ե՛նք . . . Գիւլէն . . . Գօզալը:

Աստիճանները կանգ առաւ: Գիւլէն և Գօզալը դուրս եկան իրանց դարանից և վազեցին դէպի նրանց:

—Աղջիկ Գիւլէ, —ասաց Աւա՛յը ցած իջնելով ձկուց և մօտենալով քրոջը, —աղջիկ, ինչո՞ւ եկաք, ի՞նչ էք շնորհ մտա՞ծ ամանակ այստեղ: Եթէ մի փորձանք պատահէք ձեզ՝ մեր ցեղի անունը . . .

—Մո՛ւս Աւա՛յ, մենք եկանք և ինչ-որ մեր պարտքն էր: Կատարեցինք . . . Հասան-աղային մի բանի ծառաներով ուղարկեցինք իր ողորմածիկ պատերի մօտ, խեղճի կինն էր, թէ քոյրը՝ չուկեց բաժանել նրանց. նրան էլ ուղարկեցին . . .

—Ի՛նչ ես ասում, Գիւլէ, պարզ ասո՛ւ:

—Հասան-աղային սպանեցին, վրէժս առաւ . . .

Աւա՛յը այլևս չըկարողացաւ համբերել, վախժալեց քրոջը և համբուրեց նրա ճակատը:

—Հալալ լինի քո կերած կաթը, աղջիկ . . . Գովառանցին ամենքը ուրախական աղաղակներով:

—Յո՛ւս ի՞նչ, աղջիկ, հրամայեց Աւա՛յը. այլևս հարկաւոր չէ անժամանակ թշնամու վրայ գնալ, քանի-որ մերոնք ազատուած են և այնպիսի մի անուն ժառանգած մեր ցեղին, որ եթէ անժամանակ և հակառակ աշխարհի օրէնքներին շարժւինք, առելի արատ կըբերենք այդ պատւին: Ինչ պատու որ այս երեք աղջիկը բերին, գոցէ մենք այս ամբողջ բանակով չըկարողանալինք բերել . . . Գիւլէ, արի մի բանով էլ մենք ձեզ ուրախացնենք. գիտես ի՞նչ . . .

—Ի՛նչ, Աւա՛յ . . .

—Որ ասեմ, գոցէ չըհաւատաս. Մամադ-բէգը ողջ է:

—Հանա՞ք ես անում, Աւա՛յ, թէ՞ ծիծաղում ես:

—Ասո՛ւ, Աւա՛յ, ոտքիդ տակի հողը լինիմ, —սրտատրուի մէջ մտաւ Գօզալը. —ասա տեսնենք ինչ ես ասում: Նա չըկարողացաւ այլևս համբերել, արտասուքը խեղդեց նրան, և առանց համբերելու Աւա՛յի պատուխանին, սխեց դուրսից ողբալ. —Իմ թաղայ թաղաւոր Մամադ-բէգ, իմ աղա-վէզը արաւա՛կ էր ջան, իմ գարնան ծաղիկ, տասն մարդու զինադրո՞ղ, մեր ցեղի աջու թե՛ . . . Գիւլէն էլ սխեց ձայնակցել նրան . . .

—Աստուծոյ անունը վրայ՝ Մամադ-բէգը կենդանի է, և Ուշ-քիլիսումը, ուէս Յարօի տանն է: Դալիս՝ ես ուզեցի այնտեղից ձեր մասին տեղեկութիւն խմանալ, բայց Մամադ-բէգի մասին խմացայ. գնացի տեսայ սաւակած էր, վէրք ունէր . . .

—Ուղիղն ասո՛ւ, Աւա՛յ ջան, —թախանձեցին Գիւլէն ու Գօզալը և վախժալեցին նրա ոտներին—կենդանի՞ է Մամադ-բէգը . . .

—Ի՛նչպէս հաւատացնեմ ձեզ, երկինք, գէտինք, ծով ու ցամաք Մամադ-բէգը կենդանի է: Վեր կացէ՛ք, Մենք այլ ևս այս գիշեր չենք յարձակել թշնամիներն վրայ, արդէն հաւառար դուրս եկանք . . . կապտենք այստեղ և վաղը մեր գի-

տները կըսահանջենք միայն, եթէ նրանք չըկուեցին՝ մենք չենք կուլի. իսկ դուք մի քանի տղայ վերցրէ՛ք և զնացէ՛ք Ուշ-քիլիսա, Մամադ-բէգին տեսէ՛ք: Աղջիկ, Ջայնէն ո՛ւր է, չլինի . . .

—Ջայնէին էլ սպանեցին: Նրան էլ Հասան-աղայի կնիկը խեց, բայց ինքն էլ կերաւ . . . Դնանք դիակը բերենք, մօտ է

Մի տեսակ ուրախութեան արտասուք խեղդում էր Գիւլէին և Գօզալին, և նմանք մոռացել էին ամեն ինչ և միայն Մամադ-բէգի վրայ էին մտածում: Ջայնէի դիակը բերին, բայց նրանք մոռացել էին նրան. Մամադ-բէգի մասին լսած լուրը այն աստիճան ուրախալի էր, որ մոռացել էր տալիս առաջները դիակը: Նրանք թէպէտ Ջայնէի վրայ լալիս էին, բայց այդ արտասուքը Մամադ-բէգին էր . . .

—Ճա՛նձ, Բարիկ՝ և Աւա՛յ, —ասաց Աւա՛յը, —դուք աղջիկներին տարէ՛ք Ուշ-քիլիսայ, թող Մամադ-բէգին տեսնեն և եթէ նրա վէրքը շատ վտանգաւոր չի լինի, վաղը դէ՛ք ձեզ վրայ և տարէ՛ք տուն, իսկ մենք կըմնանք այստեղ, տեսնենք վաղն ի՞նչ է լինելու:

—Աւա՛յ, —ասաց Գիւլէն, —աշխատէ՛ք վաղն էլ կուլ չանել. բաւական է ինչ-որ թէ մեր կողմից և թէ նրանց կողմից ընկան:

—Եթէ նրանք կուլեւ չլինին, մենք չենք կուլի. բայց եթէ նրանք ուզեցան կուլել, մենք հօ չենք կարող մեզ այնքան ստորացնել, որ հրաժարւնք կուլց . . .

Գիւլէն, Գօզալը և միւս չորս աղջիկը հեծան իրանց ձիանքը, յաջողութիւն մաղթեցին մնացողներին և դիմեցին դէպի Ուշ-քիլիսէն, իսկ մնացողները պահապաններ կարգեցին, որ յանկարծ թշնամին վրայ չտայ. և ձիանքը թողնելով արածեն, իրանք հանգիստ ձգեցին կանաչ խոտերի վրայ:

Բ.

Եռօրոսնի բարձր ճրագակալի վրայ վառվում էր հողէ ձէթի ճրագը և իր աղօտ լոյսով հագիւ լուսուորում էր բնագրձակ տունը: Տան վերի կողմը ձգւած էր մի մաքուր անկողին, որի մէջ պառկած էր մէկը և իր ծանր անքողով խանգարում էր տիրող լուսութիւնը: Նրա գլխի կողմը նստած էր մի ծերունի և թինկ տւած բարձին, լուռ՝ շրթունքները շարժւածքով ինչ որ աղօթքներ էր մըմնջում և ցած քաշում երկայն սև սաթէ համրիկ հատիկները: Վերջինս Ռէս-Յարօն էր, որ Հայաստանի յատուկ հիւրասերութեամբ իր տանը ընդունելով հիւանդին, գործ էր դնում իր լսած ու սովորած բժշկական բոլոր հմտութիւնները նրան առողջացնելու համար: Նա չըխանդարելով իր երկտասարդ տղերանց և հարսների հանգստութիւնը, ամբողջ գիշերները ինքն էր հոգ տանում նրա վրայ: Ծերունին բարձրացրեց հիւանդի երեսից վերմակը, նայեց նրա դունատ դէմքին, և տեսնելով հանգիստ է, վաղ ձգեց ձեռքի համրիկը և թինկ տալով բարձին. աչքերը խիեց ու քնեց:

Նրկար չէր անցել, նա լսեց շները հաչոցը և իրանց դաւթի դաւան չըխալընկոցը. դուրս եկաւ, որ տեսնի ովքեր են: Բայց այդ միջոցին արդէն նրա ոտքերը կտրեց ցած էին եկել և դուռը բացել: Նկերներն առաջին հարցը եղաւ՝ Մամադ-բէգն այստե՞ղ է:

—Այո՛, այստեղ է, —յառաջ գնաց ծերունին, —ո՛վ էք. եթէ հիւր էք, համեցէ՛ք ներս:

—Մամադ-բէգի քոյրերն ենք . . .

—Համեցէ՛ք, համեցէ՛ք, —ներս հրաւրեց ծերունին, —վառք Աստուծոյ, այսօր տկարութիւնը մի փոքր լաւ է: Համեցէ՛ք . . . Բայց եթէ քնած կըլինի՝ խնդրեմ ձայն չտաք:

Գիւլէն և Գօզալը արագ-արագ ներս մտան և չօքելով հիւանդի անկողնի մօտ, բաց արին նրա երեսը: Գիւլէն այլ ևս

չկարողանալով համբերել, հեկեկալով վաթաթեց նրա վզով և գոռաց.

— Մամադ ջան, այդ ինչ հալի ես, աչքերս կուրանար՝ քեզ այդպէս չտեսնէին:

Գոգալն էլ միւս կողմից սխեց գոռգոռաւ. Հիւանդը աչքերը բաց արեց և ապուշ կարած ասաց հանդարտ.

— Այս նկեր են . . .

— Նս եմ, ես, Մամադ, քո խեղճ Գիւլէն:

Գիւլէն անուշը լսելով, հիւանդը մի խոր հայեացք ձգեց նրա երեսին և ուզեց գլուխը վեր բարձրացնել, բայց չկարողացաւ. Գիւլէն թեւ անցկացրեց նրա սարսանցի սակով և գլուխը խոնարհեցնելով նրա երեսին՝ ասաց.

— Նս եմ, Մամադ ջան, ես: Ահա միւս կողքիդ էլ Գոգալն է:

— Ո՞րտեղից եկաք, ինչպէս ինձ գտաք:

— Գնացինք քո թշնամիներէն վրէժով առանք . . .

— Ո՞ւմնից, ինչպէս:

— Հասան-աղայից, Մամադ ջան, նրան սպանեցինք: Մի-թէ Գիւլէն այնքան ապերախ կըլինէր, որ չէր կատարել քեզ տուած խօստումը: Ահա այն խոստման օրւան, նշանը այս յոգնով . . .

— Ի՞նչ, Գիւլէ ջան, դու սպանեցիր Հասան-աղային. այն անգութ զազանին . . . սպանելով . . .

— Այո, ես և Գոգալը . . . Խօսիր նրա հետ էլ, Մամադ, տես ինչպէս է բաց լինում:

— Գոգալ ջան, դուք սպանեցիք այն, այն . . .

— Հա, Մամադ ջան, մատաղը լինիմ, սպանեցինք քո թշնամուն, հանգիստ եղիր . . .

— Արժանաւոր նշանած և արժանաւոր քոյր Մամադ-բէգի . . . Տէ՛ք այդ ձեռքերը վերջին անգամ մի համբուրեմ, առէք համբուրեմ այն ձեռքերը որ թշնամու գետին տապալեցին: Այս ասելով նա բռնեց Գիւլէն և Գոգալի ձեռքերը, և մօտեցրեց իր գոլործուն շրթունքներին . . . Հիմա հանգիստ եմ, թող մեռնեմ . . . Հասան-աղէն էլ չի կարող ստորձենալ, թէ՛ Սրակցի մեր ստրուկներն են, սպանում ենք, կողոպտում ենք՝ առաջներս խօսող չի լինում . . . Ի՛նչ, թող հիմա Ձալալցի գիտենան, որ Սրակցոց կանայքն իրանցից գերազանց են: Թող աշխարհները տեսնեն, որ Մամադ-բէգի նշանածն էլ իրան պէս չաղի է, ոչ թէ հասարակ աղջիկ . . . Նս ընկալ, բայց իմ նշանածս վերականգնեց իմ պատիւս, նա յետ խեց տմարդ թշնամուցս ամարդաբար ինձանից խրած պոսիւս Բնիկն, այն, ամարդաբար վէր ձգեցին. ասում են՝ երբ Քօրդլին տեսաւ հրացանը, սուրը ցած՝ դրեց և ասաց «սրանից յետոյ քաջութիւնը, ոչժը ոչինչ նշանակութիւն չունի» . . . Թող անկրաւ թշնամին առանց հրացանի, սրով և վահանով գար ինձ վրայ, կրտեսնէր թէ քանի կտոր կը-ինէր—մեծ կտորն ախանջը կըմնար. . .

Հիւրերի գալուն պէս, ասան սերոջ հարմները և աղջիկքը վեր էին կացել և նրանց հիւրասիրելու համար պատրաստութիւն էին տեսնում: Ահապիւրները և սեղանը արդէն պատրաստ էին և ասան սիւների յետևը կանգնած, լուսն էին համարձակ քրդուհիներ խօսակցութիւնը: Նրկար շղարշը երեսներէն, դեռ կարծես նրանք ամաչում էին դուրս գալ իրանց նրման կանանց առաջ: Նրանք իմանալով որ այդ քրդուհիքն են Հասան աղային սպանել, փախում էին իրար ախանջի և կանանց յատուկ նախանձով՝ համեմատութիւն էին անում նրանց և իրենց մէջ:— Ինչո՞վ են պանդախում նրանք իրանցից, չէ՞ որ նրանք էլ իրանց պէս կանայք են: Ինչո՞ւ նրանք իրաւունք ունեն մինչև անգամ թշնամի տղամարդկանց հետ կրուի ասպարէզ դուրս գալ, իսկ իրանց արգելում է մինչև անգամ բարեկամ տղամարդկանց մօտ երեսը բաց դուրս գալ և նրանց հետ խօսել . . . Նրանք մտածում էին և սրաները լցում էր մի անասկ աստիւթեամբ դէպի իրանց ամուսնաները—բռնակալները, որոնք ուզում են իրանց իբրև ստրուկ միշտ

ճնշած պահել, քողարկելով այդ բանը «համեստութիւն» բառով . . .

— Բաւական է, թող առէք հիւանդը հանգստանալ, մօտեցաւ ձերունի ասան աչքը Գիւլէին, — իսկ դուք յոգնած կըլինէք, համեցէք հաց կերէք և քնեցէք:

— Քաղցած չենք, հալընի, թողէք մեզ աչտեղ մնալ:

— Հիւանդը մեղք է, մի չարչարէք:

Խեղճ ձերունին հազիւ կարողացաւ նրանց հեռացնել հիւանդից: Նրանք բազմեցան ձոխ սեղանի շուրջը և փոքր ինչ ընթրիք անելով, վեր կացան հէնց շորերով մօտան իրանց համար պատրաստած մաքուր անկողիններէ մէջ:

Թ.

Հիւանդը շատ վատ դրութեան մէջ էր. նա այլ ևս չէր խօսակցում Գիւլէն և Գոգալի հետ, որոնք նստած նրա աչ ու այն կողմը արատաւէր էին թափում: Ծերունի ասան աչքն ևս ախտէր էր. նա նստած հիւանդի ոտներէ մօտ, անդադար մերսում էր: Նա ամոստում էր Մամադ-բէգի պէս մի դեռահաս աղիւր, և վախենում էր մի գուցէ մի փորձանք պատահի նրան և իր բոլոր աշխատանքը, որ գործ էր դրել նրան առողջացնելու, իզուր անցնէր: Նա ամոստում էր և Գիւլէին, այն դեցազ, նուհուն, որ իր սիրելի նշանածի վրէժն ասանելու համար, այնպիսի յանդուգն մի փորձ էր արել և անվաւանգ վերադարձել:

— Գիւլէ, Գիւլէ, — ձայն առաւ հիւանդը:

— Ի՞նչ է, Մամադ ջան, խօսիր, ինչո՞ւ ես մեզ այսպէս հայրեմաշ անում, — ասացին Գիւլէն ու Գոգալը արտասւթոր աչքերով:

— Գոգալ, իմ ճրագս հանգու . . . ես դնացի . . . Հայրիկի ձեռքը համբուրիր և ասա ինձ վրայ շատ չըմկաւ . . . ես մեռայ այն մահով, ինչ որ վիճակւած է աշխրներին. թող դրանով գոնէ մի լիթարի . . . ասա փոքրիկ եղբորս՝ Սըմօն լուս պահի. նա ժամանակով կարող է իմ տեղս բռնել. իմ ձիւնիմ գէնքերս ոչ ոքի չըտաք, կըպահէք՝ մինչև որ Սըմօն հասաւիր կառնի: Ասիր հալընի, որ իր երախտիքը հալու անի . . . Գիւլէ, քեզ ինչ ասեմ, դու հաւատարմ եղար: դու կատարեցիր քո խոստումդ. դու արիր այն, ինչ-որ գուցէ ոչ մի աղջիկ չանէր . . . Մնաս բարով. թող Ասաւած քո հաւատարմութեանդ փոխարէն հատուցանէ քեզ, թող քեզ այնպիսի մի բախտի արժանացնէ, որ դու ինձ բոլորովին մոռանաս . . . Դու կատարեցիր քո խոստումդ, բայց ես ժամանակ չունիմ իմ կատարելու: Ուրեմն յետ ատցիր ինձանից քո տուած համայնք և առեւ նրան, որին վիճակւած կըլինի իմ տեղս բռնել: Բնարկը քեզ համար մի այնպիսի ամուսին, որ գոնէ ինձանից պակաս չըլինի քաջութեամբ: Այ մի հարստութեան աչք մի դնիր, մեր պապերի օրէնքների համեմատ՝ անվեհերութիւնը գերադասիր ամեն հարստութիւնը: Սիրիր նոր ամուսնուդ. այնպէս, ինչպէս սիրեցիր ինձ և հաւատարմ եղիր նրան: Իմ մարմինս թաղեցէք այն բլրի վրայ, որտեղ ես սովորաբար արածացնում էի ոչխարներս: Չըմուսնաք ամեն գարուն, սար բարձրանալու ժամանակ, ծաղիկներ ցանէք վրաս և ողորմի տաք: Մնացէք բարով . . .

Գոռում-գոռում ընկաւ ասան մէջ . . . Մամադ-բէգը վերջին խօսքը հալըն կարողացաւ վերջացնել. մահւան վերջին լուսնի վրայ հասաւ . . . Նա մի անգամ ևս իր սեւ, խամրած աչքերը ձգեց իր շրջապատողներէ երեսին, վերջին անգամ նայեց Գիւլէն երեսին և արտասուքի յորդառատ կաթիլները դուրս թափեցան նրա աչքերից: Նա այլևս չէր կարողանում խօսել. կարծես այն, ինչ որ պիտի ասէր լեզուով, արտասուքի կաթիլներով էր ուզում հասկացնել . . .

Գիւլէն և Գոգալը վաթաթեցին հիւանդին և չէին ու-

զուտ բաժանել նրանց: Նրանց կօծն ու աղաղակը ամեն լսողի արտասուքն էր բերում, դուր չարժում . . .

— Մամադ ջան, ի՞նչ համբաւ տանեմ ձեր տուն, գոռում էր Դիւլէն, — ի՞նչ լուր տանեմ ծերունի հօրըդ. ասեմ դեռ կենդանի էր, ես գնացի, լետոյ մեռաւ . . . Բնց աչքերդ, տես՝ դեռ հարսանիքի ոսկէ շաքան չըդրած գլխիս, պիտի սև քօղ կապեմ, պիտի սև պատանի մէջ փաթաթեմ . . . Զարթիւր, Մամադ ջան, դարձի՛ր, հօս ու սրինգդ անտէր են մնացել, սար ու հովիտդ սև են հագել. ծաղիկները թռում են, աղբիւրները չորացել են, քո կարօտովն են այրում, քո գալուն են սպասում . . . Վեր կաց, սրինգը ձեռքդ առ, քշի՛ր հօտդ հովիտը տար. Սուլիւր սրինգդ քաղցրաձայն, լեռներ ձորեր խնդան ցնձան, ծաղիկները բացւին կրկին, թռչուններն երգեն մեղեդին՝ վարժիւր Մամադ, աչքերդ բաց, տես ողջ աշխարհ սուգ է մտած . . .

Նոյն օրը երեկոյեան սաւնուն, Արծաթի գիւղի մօտով անցնում էր ձիաւորների մի խումբ: Առջևից գնում էին չորս երեւոյստարդ տղամարդիկ, իսկ նրանց ետևից երկու աղջիկներ, տղամարդկանցից մէկը նախաւն գորգի մէջ փաթաթած մի դեպի ունէր դրած իր առջևը ձիու վրայ: Տղամարդիկը բոլորն էլ լուռ էին, իսկ երկու աղջիկները հերթով երգում էին. Նրանց գեղեցիկ ձայնին արձագանգ էին տալիս անլեզու սարերը. և կարծես ձայնակցելիս լինէին. Իրանք Մամադ-բէգի դեպի էին տանում:

Ինչպէս ամեն մի քաջ երկուստարդի համար քրդուհիները յօրինում են նոր երգեր, այնպէս էլ Դիւլէն և Գօգալը արգէն Մամադ-բէգի քաջագործութիւնները մի նոր յօրինածով երգում էին . . . Մամադ-բէգի սէրը նրանց սիրտը կսկծով լցրել էր. նոր լեզու էր աւել, որ առանց երկար մտածելու, իրար լեռներից անսպառ երգում էին բարձր ձայնով:

Դիւլէն էր սկսել. —

Վայ լէ դէ . . .

Հասալէ՛դ Մամադ-բագէ միւի չալ ա,
Դաստալէ՛ շուր ա, եկ՝ մարտալ ա,

Դա մէրէ՛դ միրան Մամադ-բագ ա,
Սուարէ թօռուն Մամադ-բագ ա . . .

Ախ վայ, ախ վայ . . .

Մամադ բէգը չալ ծին հեծած,
Սուր ու վահան ծեղքն առած,
Իշխանազնի է նման,
Քաջ դիցազնի է նման:

Գօգալը շարունակեց.

Թող Սիպկըցի օրիորդներ
Հանեն իրանց սիրուն զարդեր,
Նորահարսներ վերցնեն մահրման,
Մամադ-բէգիս վրայ ողբան . . .

Գօգալի ասածը կարծես դեռ չեկաւ Դիւլէն. նա չըթողեց նրան այլ ևս շարունակել, կրկին ինքը շարունակեց. —

Ով որ ստրուկ՝ ծնի, մեռնի,
Ողբալու նա է արժանի.
Քաջ դիցազնը միշտ անմահ է,
Թէ մեռնի էլ նա կենդան է:

Թող Սիպկըցի օրիորդներ
Հագնեն իրանց սիրուն զարդեր,
Ծաղկանց փունջեր ձեռքներին՝
Գան ողջունել Մամադ-բէգին:

Ծնաւ ազատ, ազատ մեռաւ,
Իրան ցեղին պատիւ բերաւ,
Ոյհ, լաւ է ազատ մեռնել,
Քան օտարին՝ ստրուկ ապրել . . .

Վայ լէ դէ . . .

Վայ լէ դէ . . .

ՅԱԿ. ՂԱԶԱՐՅԱՆ

ԻՄ ՄԱՄԱԿՆԵՐԸ ՕՐԻՈՐԴ ԶՈՒՍԿԵԱՆՆԵՐ

Է.

Իմ անմահն եւ անփոխարինելի,

Այս շաբաթ բոլորովին չեմ՝ այցելել աշխարհահայրենիսը, այլ ցերեկները ման եմ՝ եկել մուգէյները, ազգային-հասարակական հաստատութիւնները, տաճարները, իսկ երեկոյները՝ զնացել եմ թատրոնները:

Քնն ամէլ կուգի, որ թատրոններից ամենաշքեղ մեծ օպերան է (Grand Opera): Այս շինութիւնը եւրոպայի ամենանշանաւոր, հոյակապ եւ վիթխարի շինութիւններից մէկն է համարում: Կառավարութիւնը այս շինութեան համար գնել է 500 տուն, 11,237 քառակուսի մետր տարածութեամբ եւ վճարել է 10 միլիօն ֆռ. իսկ շինութիւնը նստել է 40 միլիօն ֆռ.: Թէ դրսից եւ թէ ներսից վերին աստիճանի շքեղ զարդարւած է՝ նկարներով եւ անդրիկներով: Նշանաւոր ծարտարապետներ եւ նկարիչներ աշխատել են այս հոյակապ շինութեան վրայ: Փառահեղ են ոչ միայն բնիկ, հանդիսականների դահլիճը, ֆօկները, այլ եւ բոլոր մուտքերը, օթնակները: Ընդհանուր մեծ մուտքը մի դիւրակաւ տպագրութիւն է՝ անուն մոնոլի վրայ: Սանդղեղների լայնութիւնը՝ 10 մետր է եւ 50 մարդ մի շարքով ազատ կարող են քարծրաձալ այս ամառը:

Ներքով: Շատ սիրուն է մանաւանդ բնիկ ետեւի ֆօկն, որա պատերից մէկը ծածկւած է մի ամբողջ հայելով, 10 մետր քարծրութեամբ եւ 7 մետր լայնութեամբ: Ոչ պակաս գեղեցիկ է մեծ ֆօկն, որ զարդարւած է ալեգորիական անդրիկներով եւ նկարներով: Այս թատրոնն ունի 80 սենեակ միայն դերասանների հագնելու համար, առանձին դահլիճ կրկնութիւնների համար եւ ուրիշ մի քանի դահլիճներ ու սենեակներ: Ելնութեան վերի յարկում գեաւեղած են թատրոնի հագուստի եւ դէկորացիաների արհեստանոցները եւ պահեստները: Ներքին յարկում՝ 14 անգին շոգեկաթսաներ եւ վառարաններ կան, որոնք ամբողջ շինութիւնը թէ լուսավորում են եւ թէ տաքացնում: Բնիկ վրայ 1032 շիններից՝ եւ 10 զանգակներից շինւած մի սրգան կայ: Դռները 250 հոգուց է բաղկացած եւ վարչութիւնը ստանում է կառավարութիւնից տարեկան 800,000 ֆռ. նպաստ: Մի քանի անգամ գնացի այս օպերան, բայց ճշմարիտը խոստովանւած, այնքան ոչ ներկայացման համար, որքան շինութեան: Երեւի ամառայ պատճառով լաւ ոյժերը արծակաւորում էին եւ երգում էին երկրորդական, երրորդական արտիստներ, մանաւանդ, որ աշխարհահայրենի շնորհիւ թատրոնը միշտ լինէր էր վնաս, եւ այն էլ ի հարկէ ոչ թէ փարեզ:

ցիններով, այլ օտարականներով: Մի օր թատրոնում հանդիպեցի 42 հոգի մեր ծանօթ բարեկամների, դրանց կարող ես եզրակացնել որ թատրոնը այս աշխարհահայրենիսը բացառապէս օտարականներով էր լցւում: Անտրակտներում ուսերէն լեզուն հախարհա անքան էր լսւում, որքան Պետերբուրգ Մարինսկի թատրոնի ֆօկում, ուր խառն խօսում են եւ ուրիշ լեզուներ: Անցեալ երեկոյ ներկայացնում էին Օթելլօ, իսկ երէկ Ալիֆա օպերաները: Վերջին ակտում երկու դժբաղդ սիրահարների դուէթը, փարթում՝ Փարսաւոնի աղջկայ նախանձի արգասիքը իմ մէջ հազար ու մի տրիտր մտածողութիւններ ծնեցրին: Բայց չէ, հոգիս, ոչ Փարսաւոնի իրանց ճոխ հարստութեամբ, ոչ Եագոնի իրանց սատարայական խարդախութիւններով կարող պիտի լինին մեզ հրապուրելու կամ խեղդամահ անելու:

Նշել եմ եւ Theatre de la comedie française, որ կառուցւած է 1600 թ. եւ 2658 թ. Մօլիերի կառավարութեան տակ է կռել մինչեւ նրա մահը: Այժմ այդ թատրոնի կառավարիչը յայտնի ուսմանիստ Ժիւլ Կլարիսսին է: Մօլիերի արձանը դրւած է ֆօկում եւ պատերը զարդարւած են տաղանդաւոր արտիստի պատկերներով: Գնացել եմ է Opera comique. ներկայացնում էին քո սիրած Մինիօնը:

Եղև և՛ Châteletի թատրոնում: Սա նոյնպէս Փարիզի ամենամեծ թատրոններից մէկն է, 3600 տեղ ունի այս թատրոնը: Բաւական հետաքրքիր է և՛ Nouveau Cirque-ը: Եփնութիւնը բաւական գեղեցիկ է, բոլորը բոսնյա եւ մե-տաքս: Ենթեր համարեա այս մարզութիւններն են անում ինչ որ ծիանքը: Մի կառք երկու շուն լծած, կառաւանը շուն, եւ մէջը նստած գոյգը շներ: Ամենքն էլ մարդու հագուստով, բացի լծածներից: Ժառայ շունը կոմիկի դեր էր կատարում: Մարդ ու կնիկ շները կարողմ փառաւոր նստած միմեանց հետ խօսելիս: Պան-տոմիմայի ժամանակ ցիրկի աբեման փոխւում է եւ մի լիծ է կազմում: Մրա վրայ շնում են կամուրջներ, աներ, քնատօրաններ, ձկնորս-ներ են գալիս, ապա քէֆ անողներ, լողացող-ներ, որոնց թում է մի խումբ կանայք Եւայի հագուստով, լողում են, զանազան մարմնա-մարզութիւններ են անում: Իսկ հանդիսական-կանայք, օրորողը աւելի են զարմանում, աչք-ները չորս անում, մինչդեռ մենք, կովկասցիքս ամաշում էինք աչքներս գետնից բարձրացնել: Յիրաւի, միայն ուրախ, զարթի, անկեղծ Փա-րիզում կարելի է այսպիսի ներկայացումներ տալ: Այցելել եմ եւ մի քանի այգիներ եւ սրճատներ՝ Folier Bergère, Jardin de Paris, Alcazar d'été եւ այլն: Այստեղ երգում են շանտօնները, ցոյց են տրում՝ Փօկոմներ, լինում են և՛ Փէրիաններ, բալետներ եւ այլն: Սրանք բոլորն էլ զարդարած են բաւական շքեղ: Օրինակ Alcazar deté այգիում, որ շատ շքեղ է մանաւանդ քեմը, հայելիներով, եւ-րոստաւ ծաղիկների մէջ ծածկւած պատերը հրա-շալի լուսաւորութիւն ունի եւ թծեւ, դուրսկան երաժշտութիւն Մուտքը ձրի է, բայց հէնց որ նստեցիր, ծառաները, որսող շների պէս իս-կոյն շքապատում են քեզ եւ հարցնում.— Ի՞նչ էք կամենում: Առաջին պահանջածիդ համար, լինի մի բաժակ ջուր, սուրճ թէ զարեւոյդ պիտի վճարես 3 Փր. Իսկ այնուհետեւ գնիրը, սովորական են: Վաղը ուղեւորում եմ անգ-լիա: Լծողներով մտադիր եմ մալ մի երկու շաքաթ, ինձ հետ մի երկու օր մալու պայ-մանով, գալիս են մեր Յ. Յ. եւ մի քանի ուրիշ նոր ծանօթներ: Նամակներդ ուղարկիր դար-ձեալ նոյն հասցեով, այստեղից ինձ կը հասցնեն:

Քեզ պաշտող քո ՐԱԴՕՄԷՍ

Ժամանակագրութիւն

Ամսոյս 30-ին ս. Էջմիածնում կըլինի Մե-ռոս օրհնէք, իսկ 23-ին եպիսկոպոսների ձեռ-նադրութիւն:

*

Ամսոյս 16-ին հանդիսաւոր կերպով ա-ռաջին անգամ քացվում է Անդրկովկասեան երկաթուղու վրայի ամենամեծ ստորերկրեայ ձանապարհը (տօնէլը) Բէլգիոյից մինչեւ Յի-ւա: Մինչեւ ցայժմ Միխայիլովից մինչեւ Յի-ւա գնալու համար պէտք էր անցնել 22 վերստ զատիվաշրով եւ երկաթուղու գնացքները պէտք է մասերի բաժանելին այդ գծով բարձրանա-լուս եւ ցածանալուս, իսկ այժմ՝ 22 վերստ շրջագնաց եւ վտանգաւոր գծի փոխարէն ուղիղ գծով անցնում է 4 վերստից աւելի պակաս (1862,39 սաժ.) երկաթուղին: Ենթաւորում ենք մեր հայրենակիցներին այս նոր շնորհը, որ նա ստանում է զիտութիւնից. Տօնէլի ման-րաման նկարագրութիւնը թողնելով մի ուրիշ անգամի, այս անգամ անհրաժեշտ ենք հա-մարում տեղաւորել Տարագի մէջ թէ տօնէլի թէ նրա շրջակայքի գեղանկարը: Տօնէլի առա-ջին փորւածքն սկսել է 1887 թիւն Յունիսի 6-ին Բրանտի մեքենաներով:

(Հիւսիսային գործակալ. հեռագիրներ).

Մուսա պէյ բնւած եւ կրկին Կ. Պօլիս է բերված:

*

Խորէն պատրիարք Ազդեան կրկին ան-գամ հրաժարվել է իր պաշտօնից. Ազգային ժողովը ընդունել է նրա հրաժարականը: Պատ-րիարքական ընտրելների թիկնածուների մէջն է միջի այլոց ի նկատի ունին Իգմիրեան ե-պիսկոպոսին եւ նա ամենահաւանական ընտ-րելին է համարում Կ. Պօլսում:

*

Սուլթանի հրամանով կազմւած է մի յանձ-նաժողով պատրիարքական հրաժարականի շարժառիթները քննելու համար: Ցանձաժո-ղովի հինգ անդամներից երեքը թուրք են, մէկը հայ եւ մէկը յոյն:

*

Օգոստոսի 30-ին պ. Գրիգոր Արծրունին ուղեւորեց Երեւանեան նահանգը: Այս առա-ջին անգամն է, որ պ. Արծրունին գնում է ծանապարհորդելու Անդրկովկասեան գաւառ-ները. Պ. Արծրունին սկսել է տպագրել «Մշա-կի» էջերում իր ծանապարհորդական տպ-ւորութիւնները եւ անմիջական դիտողութիւններ այն գաւառների համար, որոնց վրայ նա այն-քան մեծ ազդեցութիւն է գործել տարիների ընթացքում:

*

Երեւանից մեզ գրում են, «Սեպտեմբերի 6-ին պ. Գրիգոր Արծրունին հասաւ Երեւան. մի խումբ ինտելիգենտ մարդիկ, երիտասարդ ծառայողներ, վաճառականներ եւ ուսուցիչներ, ձիերով եւ կտորեղով գնացին քնդ առաջ, պ. Արծրունուն ներկայացրին կենդանի ծաղիկ-ների մի տանգ, շնորհաւորելով նրա գալուստը: Երջապատւած ուղեկիցներով պ. Արծրունին եկաւ քաղաք եւ իջեանեց պ. Մէլիք-Աղաւա-կանի տանը: Յաջորդ օրը պ. Արծրունին գնաց Էջմիածինը տեսնելու:

Նոյն օրը երեկոյեան վերադառնալով, նա գնաց Երեւանի մօտ Ձագ ամառանոցը, որտե-ղից մի քանի օրից յետոյ պիտի գայ Երեւան: Երեւանի հասարակութիւնը պատրաստվում է փառաւոր ծաղկեղոյթ տալու ի պատիւ պ. Արծրունու:

*

Լծողներից մեզ հաղորդում են, որ Եւրո-Միքա-Մեղում-խանին առաջարկել է հռով-մում ընդունել ղեկավար պաշտօն, բայց վեր-ջինս մերժել է եւ անպատճառ կամենում է մնալ տաճկաց ծառայութիւն, տաճկահայաս-տանում պաշտօն ստանալու պայմանով: Միք-ա-Մեղում-խանը առաջ էլ եղել է Տաճկաց ծառայութեան մէջ եւ Դադեանների փեսայ է:

Կեդարեան

Թատրոն, երաժշտութիւն, Ակադ-ջութիւն

Օգոստոսի 30-ից օպերային խումբը սկսեց ներկայացումները, ներկայացումները լինում են ռուսերէն իտալ. եւ Ֆրանսերէն լեզուով, Թատ-րոնի արտաքինը մտնողի վրայ լատապատրութիւն է թողնում եւ վայելիչ կերպիւ նորոգւած է: Ներկայացումները դեռ այնքան յաջող չեն, մանաւանդ օրերս մի դժբախտութիւն է պա-տահել: Լաւ երգչուհի տիկին Վանդերիկը ա-նակնկալ հիւսնդացել է եւ դեռ մի ամիս շնոր-հալի երգչուհին անկարող պիտի լինի մաս-նակցել ներկայացումներին:

*

Ամսոյս սկզբներում Փօրկատու թատրո-նում Լիլիպուտները (աշխարհիս ամենափոքրիկ մարդիկները) հինգ ներկայացում տւին: Լիլի-պուտների խումբը վեց հոգուց էր բաղկացած բոլորը եւ եղբայրներ: Դրանցից ամի-նամեծը Ֆէօֆան 23 տարեկան է եւ ունի 22 վերջով բարձրութիւն. Նիօլան 20 տարեկան, 24 վերջ. քարձ. ունի, երգչուհի է, Մարիան 18 տարեկան է, 19 վերջ, քարձ. ունի նոյն-պէս. երգչուհի է. Միխայիլ 16 տարեկան, 18 վերջ. օտար. ունի եւ կոմիկ է: Լիլիպուտները բացի մաթթօսիական երգերից պարում էլ են, երգում էլ են օպերաներից մի քանի կտորներ եւ փոքրիկներ էլ են ներկայացնում: Լիլիպուտ-ները այստեղից գնացին Բաթում եւ մի քանի օրից յետոյ էլ Բազու պիտի գնան ու ի միջի այլոց մի ներկայացում էլ պիտի տան քարե-

գործական նպատակով յօգուտ թշւառ տաճ-կահայերի: Ներկայ Ռե-ում տպւած Լիլիպուտ-ների պատկերները նկարել տինք նրանց վեր-ջին Փօտօգրաֆիայից:

Այժմ պ. Փօրկատու թատրոնում տրւում են Կրօպիվնիցկու մալարօսիական խմբի ներ-կայացումները:

*

Օրերս օր. Ամիրեան եւ պ. Ամիրեանեան, Տէր-Աստուածորդեան կոնցերտներ պիտի տան ժողովարանի դահլիճում եւ Փօրկատու թատրոնում: Յետոյ պիտի գնան Բազու եւ Դանձակ նոյնպէս կոնցերտներ տալու:

Օրերոյ Գեանշեանը օրերս մի կոնցերտ է տւել Դանձակում:

Գրականութիւն

Սարկիսապ. Բերդիւի պաշարութիւն. Հալի-Դիմիտր եւ Ստեփան-Կարա-ջու. Ագրայի. Շամիլի դաւաճաւոր. Ս Պետրոպոլ, ապա. Սիբոյօ.

Գծարկով է իղեւ շունեցող սերունդը: Մանր հոգեւոր եւ շնչին մտքերի մէջ է բո-լորում նա իր շրջանը, եւ իջնում է ասպա-րէզից, թողնելով մի տխուր յիշատակ իր հոգեւոր դատարկութեան եւ մտաւոր սնան-կութեան: Բայց որքան թշւառ են այդ տե-սակ մարդիկ, այնքան երջանիկ են նրանք, որոնք արհամարհելով նեղ անձնական շա-հերը, սրկների եւ հրեղէն լեզուների միջով, անկող արհաւիրք եւ նոյն իսկ մահն աչքնե-րի տակ առած, դիմում են դէպի մի վեհ, գէպի մի սուրբ նպատակ՝ յանուն հասարա-կաց օգուի եւ բարօրութեան: Ո՛վ կարող է ուրանալ, որ մեր նորահաս սերունդը աւելի քան որ եւ իյէ ուրիշը ներկայ աղետալի հանգամանքների մէջ, կարօտ է իղեւների, եւ ո՛վ կարող է ժխտել, որ այդ իղեւների մշտական ամենագօրեղ միջոցներից մէկը պիտի լինի գրականութիւնը, պարբերական մամուլը եւ մանաւանդ ժողովրդի բոլոր դա-սակարգերին մատչելի հրատարակութիւն-ները, այսպէս կոչուած ժողովրդական զըր-քայիները: Մեր առաջ այս րոպէիս գրած են հինգ փոքրիկ տետրակներ, որոնք ամենքը, առանց բացառութեան, նշանակւած են ե-րեւում այդ տեսակ ընթերցանութեան հա-մար: Աւելորդ է ասել, որ յայտնի իրողու-թիւնների արգիւք են եղել երիտասարդ հը-րատարակիչներին անել աւելի նպատակա-յարմար ընտրութիւն: Ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է նմանապէս, որ այն գրքոյկ-ները զերծ չեն մանր ու մոշոր թերութիւն-ներից եւ հեռու են հասուն ու գեղարուեստա-կան գրածների ի բաց առնելով «Բերդիւի պաշարութիւն» տպաւորութիւն գործելուց: Ժո-ղովրդը չէ որոնում տպածի մէջ ոչ մի գեղարուեստ, ոչ խոր միտք, ոչ կատարեալ լեզու, եւ գրական ճաշակ զարթեցնելը չէ անշուշտ հրատարակիչների նպատակ: Բա-ւական է, որ այդ եւ այդ տեսակ հրատա-րակութիւնները սրոշ տրամադրութիւն ժը-նեցնեն այն մարդկանց մէջ, որոնք իրանց ահապին բարոյական եւ ֆիզիքական ոյժե-րի համար որդնում են պարտ ու պաշտած գործադրութիւն եւ չեն գտնում: որոնք խուլ կերպով ձգտում են դէպի մի բարձր իղեւ, ուղում են ծառայել մի վեհ՝ նպատակի, բայց չեն իմանում ալ, ոչ նպատակի անունը, չեն կարողանում որոշել իրանց խուլ ցան-կութիւնները եւ եթէ որոշում են, շրդի-տան ինչ անեն եւ ինչ հնարներով: Այդ տեսակ մարդկանց համար ներկայ գրքոյկ-ները կարող են համարուել լու ձեռնարկներ, եւ այդ տեսակէտից, այս հրատարակութիւն-ների ընդարձակ տարածումը, մանաւանդ բուն ժողովրդի մէջ, անտարակոյս, ցանկալի է:

Պատմ. Մուսկի

Պատ. 1. Վատեր-պրիֆ անթափ. կտոր. ճանտալ. համար.

Պատ. 11. Ժամհուկածու կը-տորից վերարկու. Այս վե-րարկուն կարում են սեւ գոյնի ժամհուկածու կտո-րից: Կտորի ծաղկանկարը հաշիւան պէտք է ընկնի կրծքի եւ թեւերի վրայ. Նոյնպէս եւ մէջքի վրայ՝ ամբարցած սեւ մետաքսի ժապաւէնով, վերարկուի օձիքը պէտք է լինի մե-տաքսէ ստաւասի աստառի վրայ: Առջեւից օձիքը կօծ-կըւում է կօծակներով եւ մերուկներով, երբ վերար-կուն կարած վերջացած է, պէտք է նրա վրայ կարել հանգոյց (բանտ) ժապա-ւէնից: Պատկեր 12-ի վրայ ցոյց է տուած այս նոյն վերարկուն մէջքի կողմից:

Պատ. 5. Լիֆը զարդա-րելու համար շապկանու կրծկալ: Այս կրծկալի հա-

2. 8—10 տ. աղջ. զգեստ

մոր շինական շղարշից երկու կտորներ են ծե-ւում (Եւրաբան-շիրը 14 սան-տիմետր լայն, եւ 54 սանտ. երկար.) եւ քա-շում են ֆու-լեարի աստառի վրայ. Կրծկալը մի կողմից շուրջ պատում են սպիտակ ժա-նեակով 3 սան-տիմետր լայն. 4 եւ կէս սան. հետու կրծքից եւ սրան կից կողքից 5 սան, հեռաւորութի-ւնով կարում են մի կտ. շինական շղարշ հաւաքած

Պատ. 3. Տերեւանկար ձեռագործ աթոռ. վրայ.

հասարակ է ծաշակով, պարզ եւ միեւնոյն ժամանակ վայելուչ կա-րելի է կարել զամազան տեսակ կտորներից: Պատկերի վրայ ցոյց է տուած միայն ամարային զգես-տը: Բայց այդ նոյն ծելով ամե-նավայելուչ կերպով կարելի է կարել եւ ձմեռային եւ աշնանայ-ին զգեստ, եղանակի համեմատ, ընտրելով եւ կտորները. այդ ար-դէն կախաւ է մայրիկի ծաշա-կից ու այստեղ մի առ մի կտոր-ները թելը բոլորովին աներող կըլինի: Մենք անելի ուրախու-թեամբ առաջարկում ենք այս զգեստը, որովհետեւ թէ գեղեցիկ է, թէ անպատճառ է եւ թէ ա-ռանձին չուայ ծախքեր չէ պա-հանջում, ու երեսնայոց սովորեց-նում է հագնել պարզ, անպա-ժոյժ, միեւնոյն ժամանակ վայե-լուչ, Այս զգեստը մատչելի է միա-ժամանակ թէ հարուստներին եւ թէ սղարաններին:

Պատ. 4. 8—10 տ. աղջկ. զգ. առաջը.

24 սանտ, երկայն, եւ 38 սանտ, լայն. տակից ժանեակով զարդարած. Այդ կտորի վերին կողմի հաւաքածուն պէտք է որքան կարելի է խիտ լինի: Ղեքին կողմից այդ կտորին կտեղ-ւում են մաւցած կտորները մի քանի մարմի-ներով եւ վերին անկիւնները յիտ են ծաւում, ինչպէս ցոյց է տուած պատկերի վրայ: Կրծկալի օձիքը պէտք է կտոր ձեւ ունենայ, կրծկալի երկու կողքերից, ներքեւի կողքից 10 սանտիմետր քարծրութեան վրայ կարում են ժապաւէններ, որոնք կապւում են մէջքի վրայ:

Պատ. 2 եւ 4. 8—10 տարեկան աղջկայ զգեստ: (Առաջը եւ մէջքը). Այս զգեստը շատ

Պ. 5. Լիֆը զարդ. կրծկալ.

Պատ. 6. 10—12 տարեկան աղջկայ զգեստ:

Պատ 7. Կուրծքը բաց լինի բնական կուշ կտորից.

8. վատեր-պրիւֆ առաջ կողմ.

9. կրկնվց, ժանեակից եւ այլ ժապ. վարդ կրծ. զգեստի համար:

Պատ. 10. Պատկեր 6-ում ցույց տաւ լինի մեքի կողմից.

Պատ. 11. Երանականի կտորից վերարկու.

12. Երանականի վերարկու միջրը.

Երանականի կտորից

Չեռնոցները զիւտը և նրա մշակելը ամբողջովին կարելի է վերագրել փրանսիացիներին, որոնք ծախում են նրանց ամբողջ աշխարհում: Արդիւնաբերութեան այդ ճիւղից գոյացած արդիւնքը հասնում է մինչև 30 միլիոն ֆրանկի:

Փարիզում ձեռնոցների արդիւնաբերութիւնով պարագում են մինչև երկու հազար մարդ, իսկ Գրենոբլում այնքան բազմաթիւ գործարաններ կան ձեռնոցների, որ այդ քաղաքը համարեալ կարող է ձեռնոցների մայրաքաղաք անանել: Հազարներով կարելի է համարել այն կանանց, որոնք ստանում

են փրանսիայի զանազան քաղաքներում և գրաւում բացառապէս ձեռնոցներ կարելով. մասնաւոր շատ են Վանդոմում, ուր ամբողջ երեք հարիւր տարի է, որ ձեռնոց կարելը գիտեն. Վանդոմը և Հոսմը ժի դարում ամբողջ Եւրոպային ձեռնոցներ էին տալիս:

Հին ազգերը ձեռնոցը հագնում էին սրտերագմի ժամանակ. իսկ հիւսիսային ազգերը հագնում էին ցրտից պաշտպանելու համար: Աւելի ուշ գիւղացիք և բազմակիւրները ստիպւած էին հագնել, որպէս զի պաշտպանին նետերից և գիւղիկեր թռչուններից, Ենթագործիւն կայ, որ ձեռնոցների գործածութիւնն առաջին անգամ Պապերն են ձգել Ժողովրդի մէջ: Բացի դրանից ձեռնոցներն օգնում էին շատ կանանց ծածկելու իրենց հրէշաւոր, տգեղ ձեռքերը:

Առիւնիւնդակ

Մի Խնչակէս չէ, ակնեղէններն էլ ունին իրանց նշանակութիւնը: Օրինակ՝ բրիլլանտը նշանակում է անմեղութիւն, դոմբրուխտը՝ յաջողութիւն, սալիկը՝ ուրախութիւն, փերուզան՝ ոյժ, և այլն:

Օր. Ն. Ա. Օրիւրդը պիտի լինի համեստ, պարկեշտ, հեղ, բայց ոչ ծածկամիտ ու քաշող: Անկեղծ, քաղաքավարի, խօսող, ուրախ, բայց ոչ թեթեւամիտ, գոռոզ և չտանչախ:

Օր. Հ. Գ. Հարսանքին հագնում են առ հասարակ բաց գոյնից և թեթեւ կտորից կարած դէպքում Ամենայնաբար դոյններն են, բաց կապոյտ, բաց կարմիր, բաց կանաչ, և սպիտակ: Առ հասարակ ամառը ընդունւած է մանաւանդ հարսանքներում թաքմ ծաղիկներով զարդարել թէ մագերը և թէ հագուստը:

Տիկ. Նդ. Բ. Ոչ, տիկին, սպիտակը սեւով կարած սգորելի դէպքում չէ: Ամառանոցում, ծովեզրեայ տեղերում ամառը հագնում են սպիտակ բրդէ կտորներից, վայանելից, բարակ մահուկից սև թելով կարած և շատ մօղում էր սա աչս տարի: Սգորները հագնում են ընդհանրապէս սև դէպքում, սպիտակ կարած:

Օր. Ս. Ա. Կանանց համար օրացոյցը լոյս կրտսնի հակոտմբերին: Գիւր 40 կ. է և կարեւոր տանտիկներն են:

Խմբ.-Հրատ. Տ. Նազարեան

Երանականի կտորից

Լոյս տեսաւ. «Աղբիւր» հրատարակութեան 26-րդ գրքից

ԲԱՍԿԱԿԱՆ ԼԵԳԵՆԴԱ

Գիւր 2 կող.

Արդէն մամուլի տակ է եւ օրերս լոյս կրտսնի առանձին գրքովով

ՅԱԿ. ՂԱԶԱՐՅԱՆ

Գ Յ Ի Կ Ե

Մի արկած քիւրդերի կեանքից

որը պարբերաբար տպոււմ էր «Տարազի» մէջ: Գիւրն է 20 կող. Գիւրն «Աղբիւր» գրասենակը:

ՕՐԱՑՈՅՑՆԵՐ

1891թ.

Լոյս կրտսնին նկտեմքերից

1. Ժողի պատկերագրող շիւտտուր օրացոյց գիւրն. 15 կ.
 2. Սեդանի «մեծաշիր» 30 կ.
 3. Կանանց համար շատկապիս 40 կ.
 4. Պատի հատուածական շիւտտուր 50 կ.
 5. Գրաւանի փոքրագիւր, համարում 5 կ.
- Մի և չեւ ու ու ջի կ ու ջ
ն ո կ ու ե մ ք ե յ ի 1-ր
Բոլոր 5 հրատարակութիւններին միասին բաժանորդ գրողը ճանապարհածախս չը պէտք է վճարի:

«Աղբիւր» և «Տարազի» բաժանորդները վճարում են ճանապարհածախսով 1—20 կ.

Գիւրն «Աղբիւր» վաճառանոցին.

Тифлисъ. «Агбюръ».

ԳԵՂԱԳԻՐ ԱՐՈՍ

Մի գեղեցիկ գործ եւ ամեն հայ ընտանիքի հիւրասենեակի զարդ

Լոյս կրտսնի կարճ ժամանակում Աշխատութիւն Տիկին Մարգարիտ Ալեքսանեանի

Բաժանորդագիրն 1—50 կ., այրօր լոյս տեսնելուց 2 ր., փառակաղմ 3.

Քաժամոտորագրութիւնը ընդունում է Աղբիւրի եւ Տարազի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Սրանից 7—8 տարի առաջ Սեբաստիոյ Զեմին գելդը եկեղեցին աւերելու և կործանելու վիճակի մէջ գտնւելով, յիշեալ գիւղացի Նիկա Սարգեան (50—55 տարեկան) անունով մի մարդ Կ. Պօլիս կեթեայ և բաւական դժուարութիւններ կրելուց յետոյ Լուսահոգի Ներսէս Պատրիարքից Կոնստանդնուպոլիս և մի ժառանգի նախ անտարակ կառնէ ի նպատակ եկեղեցուն դրամ հաւաքելու ու Թիւրքիոյ մի քանի ծովեզրեայ քաղաքներ շրջագայելուց յետոյ 1884—1885 թվականներին անցնում է Ռուսաստան. Բայց ահա 4-5 տարի է այդ մարդից ոչ մի տեղեկութիւն չկայ, ողջ է թէ մեռած. ուստի այժմ յարգելի ընթերցողներէջ կընդգրկի, որ եթէ ով որ և իցէ տեղեկութիւն ունի յիշեալ Նիկա Սարգեանի մասին, օր առաջ փութայ լրագրի միջոցաւ տեղեկութիւն տալ ի միլիթարութիւն նրա վշտացեալ ընտանիքին: